
GRIETJE SMIT
UNIVERSITEIT VOOR HUMANISTIEK

Hoe prostituanten intimiteit ervaren

AFSTUDEERONDERZOEK

‘Masterscriptie UvH’
Auteur: Grietje Smit
Begeleider: Joanna Wojtkowiak
Meelezer: Martien Schreurs

Tilburg, 1 juli 2015

'Intimiteit is één van die begrippen waarvan we denken dat we het kennen. We hebben er ook nog eens het gevoel bij dat we weten wat het betekent. Eigenlijk hebben we een beetje een intieme band met het woord. De waarheid is anders en wreed: op het moment dat ik het moet uitleggen, word ik meedogenloos geconfronteerd met mijn ijdelheid en hovaardij. Intimiteit is juist heel moeilijk te verwoorden, te benoemen of te definiëren. Dit heb ik ondervonden nadat ik deze opdracht in eerste instantie met veel enthousiasme en gevlidheid heb aanvaard' (Bru, 2008, p.85).

INHOUDSOPGAVE

<i>// Samenvatting</i>	6
<i>// Voorwoord</i>	7
1 // INLEIDING	8
1.1 Aanleiding van het onderzoek	8
1.2 Relevantie van het onderzoek	8
1.3 Doelstelling en vraagstelling	10
1.4 Operationalisatie	11
1.5 Een humanistiek onderzoek	12
1.6 Opbouw van het onderzoek	13
2// THEORETISCH KADER	15
2.1 Wat is intimiteit?	15
2.1.1 Afbakening van het begrip intimiteit	15
2.1.2 Zich openstellen naar de ander	16
2.1.3 Het voelen van verbondenheid	17
2.1.4 Het tonen van wederzijdse affectie	17
2.2 Hoe ervaren prostituanten intimiteit volgens de literatuur?	18
2.2.1 Onderzoek naar prostituanten	19
2.2.2 Het prostitutiewezen en intimiteit	19
2.2.3 Persoonskenmerken van prostituanten en intimiteit	20
2.2.4 Zich openstellen naar de ander tijdens een prostitutiebezoek	23
2.2.5 Het voelen van verbondenheid met de prostituee	24
2.2.6 Het tonen van wederzijdse affectie tijdens een prostitutiebezoek	26
2.2.7 Conclusie vanuit de literatuur	27
3// METHODE	29
3.1 Dataverzamelmethode	29
3.2 Onderzoekspopulatie	29

3.3 Steekproef	30
3.4 Persoonskenmerken van respondenten	30
3.5 Meetinstrument	32
3.6 Afname van de interviews	33
3.7 Data-analyse	34
3.8 Validiteit en betrouwbaarheid	34
4// RESULTATEN	36
4.1 De behoeften van de prostituant	36
4.1.1 De waardering van intimiteit	36
4.1.2 De motivaties van de respondenten	37
4.1.3 Verwachtingen van het prostitutiebezoek	39
4.1.4 Het gedrag van de respondenten	39
4.1.5 De opvatting van intimiteit	41
4.1.6 Korte samenvatting	42
4.2 De houding van de prostituee	42
4.2.1 Een zakelijke houding	43
4.2.2 Geacteerd gedrag	44
4.2.3 Een zakelijk contract	44
4.2.4 Een warme houding	45
4.2.5 Korte samenvatting	46
4.3. De klik	46
4.3.1 Wat is de klik?	46
4.3.2 De ontwikkeling van de klik	47
4.3.3 Gevoelens vanuit de prostituant	48
4.3.4 De Girl-Friend-Experience	48
4.3.5 De waardering van het wederzijdse contact	50
4.3.6 Fysiek contact tijdens de klik	52
4.3.7 Korte samenvatting	53
4.4 Conclusie	53

5// DISCUSSIE	55
5.1 Theoretische implicaties van het onderzoek	55
5.1.1 Zich openstellen naar de ander	55
5.1.2 Het voelen van verbondenheid	57
5.1.3 Het tonen van wederzijdse affectie	58
5.1.4 Intimiteit als relationeel begrip	59
5.1.5 Zingeving en intimiteit	60
5.1.6 Echtheid en onechtheid	62
5.2 Praktische implicaties van het onderzoek	64
5.2.1 Aanbevelingen voor het prostitutiebeleid	64
5.2.2 Aanbevelingen voor educatieve voorlichtingsprojecten	65
5.3 Reflectie op het onderzoek	67
5.3.1 Een humanistiek onderzoek	67
5.3.2 Methodische keuzes	69
5.3.3 Validiteit	69
5.4 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	70
5.4.1 Allochtone en getrouwde respondenten	70
5.4.1 Het onderzoek meer afbakenen	71
5.4.2 Het wederzijdse contact onderzoeken	72
<i>// Nawoord</i>	73
<i>// Bronnenlijst</i>	74

SAMENVATTING

Tijdens een prostitutiebezoek betalen prostituanten voor een seksuele ervaring. De vraag hoe intimiteit speelt in het contact tussen prostituee en prostituant kent veel tegenstrijdige antwoorden vanuit de literatuur. In dit onderzoek wordt de opvatting van Baumeister en Bratslavsky (1999) over intimiteit bekeken aan de hand van elf diepte-interviews met prostituanten die vertellen over hun intimiteitsbeleving tijdens een prostitutiebezoek. In deze opvatting van intimiteit wordt er onderscheid gemaakt tussen drie dimensies van intimiteit: zich openstellen naar de ander, het voelen van verbondenheid en het tonen van wederzijdse affectie. Het doel van het onderzoek is om ontbrekende informatie in de wetenschappelijke literatuur aan te vullen, een vernieuwd beeld te geven op het prostitutiebeleid en tevens een bijdrage te leveren aan educatieve voorlichtingsprojecten.

Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat een prostitutiebezoek om meer gaat dan om enkel en alleen een seksuele ervaring. Het verschilt per respondent of intimiteit belangrijk wordt gevonden, maar alle respondenten weten een bepaalde mate van intimiteit, zoals een gesprekje met de prostituee, te waarderen. Prostituanten zijn zich bewust van de economische transactie van het contact, maar ervaren zelfs verbondenheid wanneer ze weten dat het niet gemeend is. Zolang de prostituee op de juiste manier affectie toont, dus niet overdreven geacteerd gedrag, kan intimiteit ervaren worden. De nadruk ligt dan niet op de seks, maar op 'bijzaken' zoals een gesprekje, strelen en kusjes geven. Intimiteit is een relationeel begrip: naarmate het relationele aspect toeneemt, neemt de ervaring van intimiteit respectievelijk ook toe.

In de discussie van het onderzoek wordt stilgestaan bij het relationele aspect van intimiteit en de rol die 'echtheid' speelt bij het ervaren van intimiteit. Ook wordt er gekeken naar hoe intimiteit en zingeving samenhangen.

VOORWOORD

Zaterdag 28 februari 2015 was mijn debuut: een uur voor de ramen zitten op de Amsterdamse Wallen. Het was zaterdagavond en druk op straat. In mijn lingerie bekeek ik de honderden mannen die naar me starden. Ik werd in levende lijven geconfronteerd met een thema dat al lange tijd mijn aandacht trekt; de prostitutie. Waarom gaan mannen naar bed met vrouwen die ze daarvoor betalen? Hoe gaan prostituee en prostituant met elkaar om? Welke rol speelt intimiteit? Deze interesse voor wat zich werkelijk in dit contact afspeelt, heeft ervoor gezorgd dat ik dit onderzoek ben aangegaan. Ik ben iemand die er van houdt om me verbonden te voelen met mensen, zeker in een seksuele context. Ik zeg altijd: *‘liever geen seks, dan slechte seks’*. Seks met een beetje intimiteit is voor mij dan toch wel een voorwaarde. Hoe werkt dit in de prostitutie, waarbij mensen elkaar niet of nauwelijks kennen, vaak vluchtige contacten hebben en geld een rol speelt? Kortom: hoe ervaren prostituanten intimiteit?

Als zesdejaars student aan de Universiteit voor Humanistiek is het mijn laatste taak om een onderzoek te schrijven. Ik studeer af op de varianten Geestelijke Begeleiding en Educatie, welke een onderdeel zijn van de humanistiek: een multidisciplinaire wetenschappelijke studie die zich bezighoudt met de mens. Dit onderzoek is bedoeld voor iedereen die interesse heeft in de prostitutie, in de omgang tussen prostituee en klant en zichzelf vragen stelt naar de betekenis van intimiteit. Ik hoop deze mensen een interessante leeservaring te geven.

Tilburg, 1 juli 2015

1 // INLEIDING

In de inleiding van dit onderzoek wordt toegelicht waarover het onderzoek gaat. In de aanleiding van het onderzoek wordt omschreven dat intimiteit een begrip is dat tegenstrijdigheden kent in de prostitutie. In de relevantie wordt uitgelegd waarom het belangrijk is hier duidelijkheid over te krijgen. Daarna volgt de probleemstelling. Hierin komen de doelstelling en vraagstelling van het onderzoek naar voren, gevolgd door een operationalisatie van de begrippen in de vraagstelling. Vervolgens wordt uitgelegd dat het een humanistisch onderzoek is en wat daarmee wordt bedoeld. Aan het einde van het hoofdstuk is er aandacht voor de opbouw van de scriptie.

1.1 Aanleiding van het onderzoek

Er lijkt een tegenstelling te zijn in hoe intimiteit beleefd wordt in het contact tussen prostituee en klant. Enerzijds laat een goede prostituee de klant zo min mogelijk aan haar lichaam komen zodat er sprake is van eenzijdig seksueel contact (De Baar, et al., 1996). Kussen tijdens de seks hoort niet tijdens een prostitutiebezoek, omdat het zou bijdragen aan teveel intimiteit (Baumeister & Bratslavsky, 1999). Anderzijds is het een pré om als prostituee een intieme sfeer neer te zetten: *'Een prostituee heeft de opvatting dat meisjes die tijdens de seks met klanten 'dood' gaan liggen, slechte hoeren zijn. Zelf maakt ze tijdens het seksuele contact met een klant ook plaats voor een beetje warmte en genegenheid'* (De Baar, et al., 1996, p. 353). Kortom, in onderzoek van De Baar en anderen (1996) worden tegenstrijdige verhalen verteld door prostituees over de rol van intimiteit.

In andere onderzoeken doen prostituanten paradoxale uitspraken rondom intimiteit. Een sterke aanleiding voor een bezoek aan een prostituee is het ontbreken van emotionele behoeftebevrediging in de privésfeer (Flight & Hulshof, 2009). Onderzoek uit 2006 geeft echter aan dat 44% van de klanten geen emotionele band wil met degene met wie ze seks hebben (Kinnell, 2006). Deze tegenstrijdigheden vormen een aanleiding voor verder onderzoek.

1.2 Relevantie van het onderzoek

Het onderzoek over de intimiteitsbeleving van prostituanten is relevant om drie redenen. Deze worden hieronder kort toegelicht.

Een eerste relevantie van het onderzoek is om het gat in de wetenschappelijke literatuur te vullen. Er is veel geschreven en onderzocht over prostituees, maar er is weinig aandacht voor de klanten van de prostitutie; de zogenaamde *'hoerenlopers'* of prostituanten. In het rapport *'Klanten van raamprostitutie'* (2009) wordt gezegd dat onderzoek naar klanten in 1991 niet meer dan één procent van het prostitutieonderzoek uitmaakte. Slechts enkele onderzoeken met betrekking tot prostitutie gaat over wat er gebeurt in het contact tussen prostituant en prostituee. Opvallend is dat onderzoek vaak gaat over beleid, politiek en het opsporen en voorkomen van mensenhandel, zoals in de rapporten: *'Klanten van raamprostitutie'* (Flight & Hulshof, 2009), *'Het onzichtbare zichtbaar gemaakt'* (Asante & Schaapman, 2005), *'Oud beroep, nieuw beleid'* (Gemeente Amsterdam, 2010) en *'Escort in Amsterdam Revisited'* (Smeets, et al., 2007). Veel onderzoek heeft een beleidsagenda. Er is weinig onderzoek verricht met als doel het verschijnsel prostitutie zo objectief mogelijk te omschrijven (Wagenaar & Altink, 2009). Dit onderzoek wil hieraan bijdragen.

Een tweede relevantie van het onderzoek is het doorbreken van een taboe met het oog op een hernieuwde beeldvorming. Een taboe is aldus woordenboek *'Van Dale'* (2014): *'Iets dat niet gedaan of gezegd mag worden'*. Er is een taboe op het bezoeken van de prostitutie (Blokland & Van wijk, 2002). De prostitutie komt regelmatig in het nieuws: *'Twee illegale bordelen in Tilburg opgerold'* (*'Brabants Dagblad'*, 2015) en *'Kritiek op justitie na zelfmoord hoerenloper'* (Boere, 2015) zijn titels uit de media van begin 2015. In het programma *'Jojanneke in de prostitutie'* veroordeelt Jojanneke de prostitutiebranche als problematisch door de inhumane toestanden die er plaatsvinden (Evangelische Omroep, 2015). In verschillende rapporten is er aandacht voor gedwongen prostitutie en wordt ook de mogelijkheid tot het strafbaar stellen van klanten genoemd (Flight & Hulshof, 2009; Gemeente Amsterdam, 2010). De prostituant zou een signalerende functie kunnen hebben, waarbij de prostituant melding maakt van gedwongen prostitutie (Flight & Hulshof, 2009). Er heerst een negatief beeld over prostitutie waarbij er vaak gekeken wordt naar misstanden.

Prostituees geven aan last te hebben van beleidsmaatregelen die vaak worden opgesteld naar aanleiding van negatieve beeldvorming, bleek uit gesprekken bij het Prostitutie Informatie Centrum (PIC, 2014). De prostitutie zou vereenzelvigd worden met mensensmokkel, waardoor er steeds meer controlemaatregelen worden genomen. De ruimte van de prostituee wordt daardoor ingeperkt, waardoor het moeilijker en ingewikkelder wordt het beroep uit te voeren. Ook prostituanten staan negatief in het daglicht. Er ligt een stigma op deze groep (Flight & Hulshof, 2009). In 1986 werd stichting *'Man Vrouw prostitutie'* opgericht, speciaal voor de prostituant (*'Het hoerige is de rode draad in mijn leven'*, 2014). Er

werd een gedragscode voor klanten opgesteld: *‘Wees fris en respectvol. Drink niet te veel alcohol. Maak goede afspraken. Respecteer de grenzen van de vrouw. Gebruik een condoom. Wees ontspannen. Houd rekening met teleurstellingen. Veroorzaak geen overlast voor de omgeving (...)*’ (‘Het hoerige is de rode draad in mijn leven’, 2014, p. 56). Een kleine groep prostituanten probeerde de taboesfeer te doorbreken door zich als aanspreekpunt op te stellen. Het taboe op de prostitutie heeft zowel invloed op de prostituee als op de prostituant. In dit onderzoek zal er gekeken worden naar ervaring omtrent intimiteit specifiek in het contact tussen klant en prostituee. Volgens Wagenaar en Altink (2009) is men in veel rapporten negatief over prostituanten door achterliggende beleidsdoelstellingen. Door in dit onderzoek de focus te leggen op de beleving van de prostituanten wordt geprobeerd om een realistisch beeld te geven van de prostitutie. Hierdoor kan er beleid worden opgesteld dat beter aansluit bij de beleving van de betrokkenen.

Een derde reden waarom dit onderzoek relevant is, is dat een onderzoek naar intimiteit een bijdrage kan leveren aan educatieve projecten. Momenteel zijn er voorlichtingen over seksualiteit en pornografie onder jongeren (Rutgers, 2014). De resultaten van dit onderzoek zouden een bijdrage kunnen leveren aan deze voorlichtingen door de relatie tussen seksualiteit en intimiteit verder te onderzoeken.

1.3 Doelstelling en vraagstelling

Aanleiding voor het onderzoek zijn de tegenstrijdige verhalen rondom intimiteit bij een prostitutiebezoek. De probleemstelling bestaat uit een doelstelling en een vraagstelling.

De doelstelling van een onderzoek definieert wat men wil bereiken met het beantwoorden van de onderzoeksvraag (Maso & Smaling, 2004). Onderzoek naar de intimiteitsbeleving van de prostituant heeft als doel meer inzicht te krijgen in welke rol intimiteit speelt in de context van de prostitutie. De theoretische doelstelling zal door de keuze voor een taboedoorbrekend thema, zoals in dit onderzoek, een bijdrage leveren om een gat in de wetenschappelijke literatuur te dichten. Praktische doelstellingen gaan over aanbevelingen voor het beleid en educatieve voorlichtingsprojecten. De humanistische doelstellingen van het onderzoek worden omschreven in paragraaf 1.5. Volgens Maso en Smaling (2004) kan een doelstelling ook van persoonlijke aard zijn: intimiteit is belangrijk voor mij en ik ben er nieuwsgierig naar hoe dit gestalte krijgt in de context van de prostitutie (zie voorwoord). Ervaringen van prostituanten kunnen inzicht geven in wat er gebeurt in het contact met de prostituee en hoe intimiteit vorm krijgt tijdens een prostitutiebezoek.

De vraagstelling van een onderzoek betreft de vraag waar de onderzoeker antwoord op wil geven (Maso & Smaling, 2004). De vraagstelling van dit onderzoek, welke hieronder verder toegelicht zal worden, is: *Hoe ervaren prostituanten intimiteit tijdens het bezoek aan een prostituee?*

1.4 Operationalisatie

Wanneer men onderzoek doet is het belangrijk te weten wat er met bepaalde termen bedoeld wordt en deze termen meetbaar te maken. Vanuit de vraagstelling zal er worden stilgestaan bij de volgende termen; *prostituee*, *prostituant*, *intimiteit* en *ervaren*. In het theoretisch kader zullen de context van de prostitutie en het begrip intimiteit worden uitgewerkt.

Prostituee: Prostituees zijn vrouwen of mannen die betaald worden voor een seksuele handeling in een min of meer georganiseerde context. Prostituees kunnen op verschillende plekken werkzaam zijn; van raambordeel tot tippelzone. Officieel heet een mannelijke sekswerker '*prostituée*', maar in dit onderzoek zal de vrouwelijke vorm '*prostituee*' gebruikt worden omdat alle respondenten mannen zijn die vrouwelijke prostituees hebben bezocht. De prostituee is niet het onderzoeksonderwerp, maar het contact met de prostituee vormt de context van het onderzoek.

Prostituanten: De doelgroep van het onderzoek zijn de prostituanten, klanten die betalen voor seksuele ervaringen. Voor het onderzoek is het een voorwaarde dat bij deze ervaring seksueel contact heeft plaatsgevonden, contact gericht op de genitale delen. De respondenten moeten een seksuele ervaring hebben gehad met een prostituee, dit kan hebben plaatsgevonden in de verschillende branches van de prostitutie, zolang er maar betaald is voor seks.

Intimiteit: Intimiteit is een ingewikkeld begrip; het is abstract en kent verschillende omschrijvingen in de literatuur. Baumeister en Bratslavsky (1999) vatten deze het beste samen met hun opvatting over intimiteit. Deze valt uiteen in drie dimensies: zich openstellen naar een ander, het voelen van verbondenheid en het tonen van wederzijdse affectie. In het theoretisch kader, hoofdstuk 2, worden deze dimensies uitgelegd en wordt verteld waarom er voor deze theorie is gekozen.

Ervaren: Belangrijk voor het onderzoek is hoe de prostituant het contact ervaart met de prostituee. Ervaren gaat over het beleven van intimiteit in het contact tussen klant en

prostituee. Een daadwerkelijke ervaring kan men niet vatten. Het gaat over het narratief van de ervaring, waarbij klanten vertellen over hoe zij intimiteit ervaren. Door diepte-interviews met respondenten te houden, worden de narratieven van de respondenten zichtbaar. Door een face-to-face-interview kan men meer en diepere informatie krijgen (Fischer & Julsing, 2008).

1.5 Een humanistiek onderzoek

Humanistiek is een wetenschappelijke studie over de mens. De studie kent twee pijlers: humanisering en zingeving. Humanisering richt zich op maatschappelijke, politieke en morele vraagstukken. Door bij een maatschappelijk vraagstuk als prostitutie te kijken naar de mens, kan er een nieuw perspectief ontstaan. Dit nieuwe perspectief is humanistisch gekleurd. Humanistiek is een studie geïnspireerd vanuit het humanisme waarbij het gaat over menselijke vragen naar zingeving en een humane inrichting van de samenleving ('Universiteit voor Humanistiek', 2015). Beleidsmakers zijn meestal gericht op een efficiëntie en positieve uitkomst voor het beleid (Spitzeck, et al., 2009). Beleidsmakers die onderzoek doen hebben niet als doel de mens beter te begrijpen, maar een passend beleid te maken. Vanuit het humanisme is er aandacht voor de ontwikkeling van mensen en ligt de focus meer op de mens dan op de uitkomsten voor het beleid (Spitzeck, et al., 2009). Zo zal in dit onderzoek een andere aanpak gehanteerd worden dan de aanpak van de beleidsmakers.

De tweede pijler van de humanistiek is zingeving. In *'Meanings of life'* beargumenteert Baumeister (1992) hoe mensen zingeven; hoe mensen aan hun leven betekenis geven. Waarom moeten we zingeven? En op welke manier? Hij noemt vier basisbehoeften van intimiteit die bevredigd moeten worden voor een ervaring van zingeving, deze zullen later in het onderzoek worden aangehaald (zie paragraaf 5.3.4). Meerdere auteurs, naast Baumeister, geven aan dat intimiteit belangrijk is voor zingeving (Birnie-Porter & Lydon, 2012). *'The need to belong'*, de behoefte om zich te verbinden, is een fundamentele motivatie van de mens (Baumeister & Leary, 1995). Intimiteit is een sterke uiting van verbondenheid. Inzichtelijk maken hoe intimiteit bij klanten van prostituees speelt, zorgt voor een beter begrip van de relatie tussen intimiteit en zingeving.

Baumeister wordt in dit onderzoek veel aangehaald met theorieën over zingeving en met name over intimiteit. Hij is een sociaalpsycholoog. Als sociaalpsycholoog onderzoekt men het gedrag van mensen in een specifieke context (Zimbardo, et al., 2009). De gehanteerde opvatting in dit onderzoek over intimiteit is een sociaalpsychologische opvatting van Baumeister en Bratslavsky (1999). Humanistiek maakt als multidisciplinaire studie gebruik van bronnen van verschillende wetenschappen (Sools, 2008). Het is belangrijk dat

men kritisch omgaat met het gebruik van bronnen (Kunneman, 2008). Dit onderzoek is geen sociaalpsychologisch onderzoek, maar een humanistiek onderzoek. Door het doen van dit onderzoek kan er gekeken worden naar de verschillen tussen deze vormen van onderzoek. Mede doelstelling van het onderzoek is om een humanistische reflectie te geven op een sociaalpsychologische theorie over intimiteit.

Naast de twee pijlers van humanistiek wordt het onderzoek beïnvloed door twee afstudeervarianten van de Universiteit voor Humanistiek: Geestelijke Begeleiding en Educatie. Een geestelijk begeleider luistert naar de ander, zonder hem of haar te beoordelen. Men probeert door de bril van de ander te kijken en zich zodoende in te leven, en het verhaal in de context van zijn of haar leven te begrijpen. Bij het doen van humanistiek onderzoek is het belangrijk om betrokkenheid te tonen en moeite te nemen om de ander te begrijpen, ook wanneer de geuite kennis niet direct relevant is voor de onderzoeksvraag (Van Houten, 2008). Onderzoek aan de Universiteit voor Humanistiek, zoals fenomenologisch en hermeneutisch onderzoek, plaatst ervaringen van mensen in de context van hun leven (Maso, et al., 2004). In de humanistiek is de mens het studieobject. Dit onderzoek naar prostituanten is een humanistiek onderzoek omdat het leven van mensen kwalitatief wordt benaderd en in de context van hun ervaringen wordt geplaatst. Dit wordt zichtbaar door de manier van onderzoek, zo is de analyse geschreven in alledaagse taal om zo dicht mogelijk bij de ervaringen van de respondenten te blijven.

De tweede afstudeervariant is Educatie. Educatie gaat over de vorming en ontwikkeling van mensen. Door als interviewer en respondent met elkaar in gesprek te gaan wordt de respondent aan het denken gezet. Als interviewer vraagt men door, net als een horzel, zoals Socrates dat deed (Fredriksen & Huizinga, 2011). Socrates vroeg net zolang door tot dat mensen aan hun eigen opvattingen gingen twijfelen. Dit maakt het interview voor de respondenten een reflectieve en educatieve ervaring.

1.6 Opbouw van de scriptie

Hierboven is zojuist omschreven waarom het nodig is dit onderzoek te doen. De doelstelling en de begrippen uit de vraagstelling zijn kort toegelicht. In het tweede hoofdstuk, het theoretisch kader, zal er worden ingegaan op de theorie rondom intimiteit en de prostituant. Het derde hoofdstuk is de methode. De methodologische keuzes die gemaakt zijn worden hier verantwoord. Er wordt uitgelegd op welke manier onderzoek is gedaan en waarom er voor deze manier is gekozen. Het vierde hoofdstuk presenteert de resultaten van het onderzoek; wat zeggen de prostituanten tijdens interviews over intimiteit? Aan het einde van het vierde

hoofdstuk wordt een conclusie gegeven en het vijfde hoofdstuk is de discussie aan de hand van deze conclusie. In de discussie is er aandacht voor de implicaties van het onderzoek.

In de conclusie wordt antwoord gegeven op de vraagstelling van het onderzoek: *Hoe ervaren prostituanten intimiteit tijdens het bezoek aan een prostituee?* Het onderzoek heeft geen deelvragen. De drie dimensies van intimiteit komen steeds terug: zich openstellen naar de ander, het voelen van verbondenheid en het tonen van wederzijdse affectie.

2 // THEORETISCH KADER

In een theoretisch kader wordt een aantal veronderstellingen en hypothesen weergegeven die vooraf aan het empirisch onderzoek worden geformuleerd en iets zeggen over de vraagstelling van het onderzoek (Maso & Smaling, 2004). Eerst zal worden uitgelegd wat onder intimiteit wordt verstaan. Vervolgens zal er kort iets worden verteld over de prostituant en de context waarin hij zich bevindt; de regelgeving van de prostitutie en de verschillende prostitutiebedrijven. Tenslotte zullen vanuit de literatuur mogelijke antwoorden op de vraagstelling geformuleerd worden. Het doel van het betrekken van verschillende literaire bronnen is dat het onderzoek theoretisch wordt ingekaderd.

2.1 // WAT IS INTIMITEIT?

Intimiteit is het onderwerp van deze studie. Over intimiteit bestaan vele opvattingen. Om zuiver onderzoek te doen zal er een keuze moeten worden gemaakt welke opvatting gehanteerd wordt. De dimensies van intimiteit zoals Baumeister en Bratslavsky (1999) die verwoorden, worden hieronder uitgelegd. Eerst zal worden uiteengezet waarom er voor deze literatuur is gekozen. Vervolgens zullen drie dimensies van intimiteit geëxpliciteerd worden: zich openstellen naar de ander, het voelen van verbondenheid en het tonen van wederzijdse affectie.

2.1.1 Afbakening van het begrip intimiteit

Intimiteit kun je opvatten als *'heel vertrouwd zijn met iets'* (Heemelaar, 2013). Het heeft te maken met positieve gevoelens. Het is dan ook bijzonder dat een uitdrukking als *'ongewenste intimiteiten'* bestaat; Heemelaar (2013) noemt dit foutief woordgebruik. De positieve correlatie is het sterkste wanneer deze wederkerig is, weten verschillende bronnen te beamen (Heemelaar, 2013; Baumeister & Bratslavsky, 1999). Er zijn verschillende definities over wat intimiteit is; het is lastig één bindende definitie te vinden (Prager, 1995). Sommige definities richten zich op seksualiteit, andere op relaties en weer andere op vriendschap.

Voor de afbakening van het begrip intimiteit is gekozen voor een sociaalpsychologische benadering van Baumeister en Bratslavsky (1999). In verschillende teksten worden kenmerken aangedragen welke relevant zijn voor de definitie van intimiteit. Baumeister en Bratslavsky (1999) lijken deze het beste samen te vatten in dimensies van intimiteit: zich openstellen naar de ander, het voelen van verbondenheid en het tonen van

wederzijdse affectie. Ze onderscheiden deze drie dimensies van intimiteit, die een synthese vormen van verschillende bronnen die over intimiteit gaan. Hierdoor geven ze een brede en onderbouwde definitie van intimiteit. De dimensies vormen geen losse, op zichzelf staande kenmerken, maar zijn nauw verbonden. De theorie van Baumeister en Bratslavsky (1999) is een sociaalpsychologische opvatting van intimiteit, omdat ze bij het definiëren van intimiteit vele sociaalpsychologische onderzoeken aanhalen. Er zijn ook sociaal-culturele opvattingen over intimiteit waarbij er gekeken wordt naar de context van de postmoderne samenleving. Giddens' (1992) theorie over '*plastic sexuality*' vormt hier een voorbeeld van, waarbij hij duidt op een veranderlijke, kneedbare vorm van intimiteit. Seksualiteit heeft volgens hem een andere rol gekregen in de huidige samenleving, waarbij seksualiteit nauw verbonden is met de identiteit van mensen (Westerik, 2009). Opvattingen van filosofen zoals Nietzsche kennen intimiteit een abstracte definitie toe; je kunt alleen als zelfbewuste autonome persoon een intieme relatie aangaan (Fontein, 2000). De definitie van Baumeister en Bratslavsky (1999) is minder abstract, waardoor er meer houvast is voor het maken van interviewvragen. Intimiteit kan hierdoor makkelijker gemeten worden. Bovendien geven Baumeister en Bratslavsky een gegronde theorie, waarbij vele bronnen worden aangehaald over wat intimiteit zou kunnen betekenen. De dimensies zullen hieronder één voor één besproken worden.

2.1.2 Zich openstellen naar de ander

Ten eerste spreken Baumeister en Bratslavsky (1999) over '*disclosure*'. Disclosure betekent zich openstellen, vertellen over zichzelf en zich kwetsbaar opstellen. Intimiteit wordt omschreven als het kunnen uiten en delen van innerlijke gevoelens en gedachten (Birnie-Porter & Lydon, 2012). Disclosure speelt een centrale rol in veel theorieën en definities van intimiteit (Baumeister & Bratslavsky, 1999). Patridge (1966) legt uit dat het Latijnse woord '*intimus*' gaat over het innerlijke. Volgens hem gaat intimiteit dáárover; het delen van diepe persoonlijke informatie. In recent onderzoek naar intimiteit in partnerrelaties geven respondenten aan dat het blootstellen naar een ander een voorwaarde is voor het ervaren van intimiteit (Geuens, et al., 2011).

Het openstellen is het sterkste als men het idee heeft dat het wederzijds plaatsvindt (Baumeister & Bratslavsky, 1999). Een warme, sympathieke respons versterkt de ervaring van intimiteit. Het gevoel dat je begrepen wordt door de ander, zorgt voor een positief gevoel bij degene die zich openstelt. Intimiteit is het resultaat van toewijding en komt tot stand in een proces van gezamenlijke openheid van partners en een gedeelde integriteit (Westerik, 2009). Dit wederzijds openstellen heeft te maken met vertrouwen. Baumeister en Bratslavsky (1999)

leggen uit dat voor intimiteit, en met name voor de dimensie van het opstellen en delen van persoonlijk informatie, tijd nodig is. Volgens Baumeister en Bratslavsky (1999) is intimiteit vaak *latent* aanwezig; onbewust ontwikkelt intimiteit zich tussen mensen. Zij maken onderscheid tussen daadwerkelijke intimiteit én emotionele gevoelens welke intimiteit doen ervaren. Deze gevoelens kunnen zich snel voordoen, maar daadwerkelijke intimiteit heeft tijd nodig. Voor *disclosure* is tijd nodig. Als mensen te snel, te veel intieme informatie delen wordt dit vaak negatief ontvangen (Baumeister & Bratslavsky, 1999).

2.1.3 Het voelen van verbondenheid

Als tweede hebben Baumeister en Bratslavsky (1999) het over ‘*closeness*’, wat letterlijk nabijheid betekent. Closeness gaat over ‘*the way that two people feel that they are close to the other*’ (Baumeister & Bratslavsky, 1999, p. 50). Volgens Baumeister en Bratslavsky (1999) heeft dit te maken met het erkennen van de ander door het aannemen van een sympathieke en begripvolle houding. Dit houdt in dat men met respect, waardering en betrokkenheid met de ander omgaat. Hieruit ontstaat een gevoel van verbondenheid, dat zorgt voor een positief en warm gevoel. Volgens Hendrick en Hendrick is closeness dat waar intimiteit voornamelijk om gaat; ‘*intimacy means the degree of closeness two people achieve*’ (Hendrick & Hendrick, 1983, p.18).

Toch is er vaak geen goede, gegronde uitleg van dit begrip. Closeness kun je op verschillende manieren opvatten (Baumeister & Bratslavsky, 1999). Eén opvatting is dat je het gevoel hebt dat je de ander goed kent en waardeert. Er wordt door Baumeister en Bratslavsky (1999) gesproken over ‘*Recognition and sympathetic understanding*’; je herkent je in de ander en toont begrip. Vervolgens spreken ze over ‘*concern*’. Vrij vertaald wordt daarmee bedoeld dat wat er met de ander gebeurt je raakt en je aangaat. Tenslotte spreken Baumeister & Bratslavsky (1999) over de term ‘*interdependence*’, dat slaat op wederkerig van elkaar afhankelijk willen zijn. Een voorbeeld is dat je goedkeuring wilt hebben van de ander voor een belangrijke beslissing die je gaat maken. Closeness heeft dus te maken met een soort emotionele intimiteit waarbij je oprechte gevoelens hebt voor de ander. Je bent intiem als je het belangrijk vindt hoe het de ander vergaat en je je verbonden voelt; je gunt de ander het beste en waardeert de ander zoals hij of zij is.

2.1.4 Het tonen van wederzijdse affectie

Als derde speelt bij intimiteit een ‘*mutual expression of affection*’ (Baumeister & Bratslavsky, 1999). ‘Wederzijdse uiting van genegenheid’, is de letterlijke vertaling. Genegenheid, of

affectie, is het hebben van een warm en liefdevol gevoel voor de ander; ook hier gaat het erom deze gevoelens wederzijds naar elkaar te tonen. Dit tonen uit zich in karakteristiek gedrag; zoals dicht bij de ander gaan zitten, de ander aanstaren, naar de ander toe leunen of de ander aanraken. In de non-verbale communicatie wordt de affectie vaak zichtbaar. Baumeister en Bratslavsky (1999) hebben het bij wederzijdse affectie over de communicatie van deze affectie, zowel non-verbaal als verbaal, zolang er positieve gevoelens naar de ander worden geuit. Tijdens een seksuele ervaring wordt vaak wederzijdse affectie getoond. Uit onderzoek blijkt dat mensen intimiteit sterk verbinden met seksualiteit (Geuens, et al., 2011). Gevoelens van intimiteit worden geassocieerd met gevoelens van verhoogd seksueel verlangen. Meerdere auteurs geven aan dat seksualiteit een onderdeel is van intimiteit (Geuens, et al., 2011; Birnie-Porter & Lydon, 2012). Birnie-Porter en Lydon (2012) maken onderscheid tussen intimiteit en seksuele intimiteit. Seksuele intimiteit wordt omschreven als *'very much an experience of intimacy, but it may be helpful to think of it as a sexual experience that is intimate (...)* Sexual intimacy is consensual, something that may characterize the sex as intimate' (Birnie-Porter & Lydon, 2012, p. 256). Seksuele intimiteit is een seksbeleving die een hoge mate van intimiteit kent. Seks is het meest gewaardeerd in liefdevolle relaties, anderzijds zijn liefdevolle relaties het meest gewaardeerd als er ook seks is (Birnie-Porter & Lydon, 2012). Seksuele intimiteit is een normatief begrip; het draagt bij aan meer betekenisgeving van het seksuele contact. Birnie-Porter en Lydon (2012) gaan vooral in op de verschillen tussen deze definities, maar gaan weinig in op hoe deze daadwerkelijk worden ervaren. Baumeister en Bratslavsky (1999) maken dit onderscheid niet, maar geven wel aan hoe tijdens de seks de mate van intimiteit verhoogd kan worden. Ten eerste is een face-to-face houding het meest intiem, omdat je dan oogcontact kan hebben. Het tweede kenmerk is zoenen tijdens de seks. Tenslotte draagt een *'romantic conversation'* bij aan intimiteit; een verbale manier van affectie tonen waarbij je tijdens de seks lieve dingen tegen elkaar zegt waaruit affectie blijkt (Baumeister & Bratslavsky, 1999). Het tonen van affectie speelt zowel verbaal als non-verbaal, tijdens de seks én in het overige contact.

2.2. // HOE ERVAREN PROSTITUANTEN INTIMITEIT VOLGENS DE LITERATUUR?

Om de vraag te beantwoorden hoe prostituanten intimiteit ervaren volgens de literatuur, zal in de eerste paragraaf worden stilgestaan bij onderzoek dat er over prostituanten is gedaan. Hierin wordt duidelijk dat er veel onzuivere gegevens zijn door achterliggende beleidsdoeleinden. In de tweede paragraaf wordt inzicht gegeven in het prostitutiewezen. Kort wordt er een koppeling gemaakt naar intimiteit. In de derde paragraaf komen

persoonskenmerken van prostituanten aan bod. En wordt stilgestaan bij prostituanten en hun context. Het is belangrijk om de onderzoekspopulatie te begrijpen in de context wanneer men valide onderzoek wilt doen (Wagenaar & Altink, 2009). Vervolgens wordt er ingezoomd op de intimiteitsbeleving. Er zijn bronnen die aangeven dat intimiteit in de prostitutie niet mogelijk is (Fontein, 2000). Opvallend is dat intimiteit soms als hoofdmotief voor een prostitutiebezoek wordt genoemd, blijkt in het onderzoek van Blokland en Van Wijk (2002). De informatie is niet sluitend. Per dimensie van intimiteit zal in de laatste paragrafen van dit hoofdstuk worden nagegaan hoe intimiteit volgens de literatuur een rol speelt voor de prostituant.

2.2.1 Onderzoek naar prostituanten

Zoals aangegeven is er maar weinig onderzoek gedaan naar prostituanten (zie paragraaf 1.2). Het onderzoek wat gedaan is naar prostituanten is vaak onzuiver (Wagenaar & Altink, 2009).

Een voorbeeld zijn de onzuiverheden in de cijfers over het aantal prostituanten. Gegevens over het aantal prostituanten lopen enorm uiteen. Er zijn schattingen dat één op de vijf mannen wel eens een prostituee bezocht zou hebben, dat betekent dat er in Nederland een onderzoekspopulatie is van meer dan een miljoen prostituanten (Evangelische Omroep, 2015). Onderzoek van Brooks uit 2006 geeft aan dat dit de helft minder zou zijn; in de meeste onderzoeken in de westerse samenleving heeft slechts 10 % ervaring als prostituant (Smeets, et al., 2007). Nederland zou hier boven zitten met 14% (Gemeente Amsterdam, 2010). De schatting van Nederland ligt vaak hoger vanwege het liberale klimaat; prostitutiebezoek zou deels afhankelijk zijn van de sociale en culturele context. Veel klanten in Nederland zijn buitenlandse toeristen en worden niet meegerekend bij deze cijfers. Het beroemde ‘*Red Light District*’ in Amsterdam telt jaarlijks 200.000 klanten (Flight & Hulshof, 2009). Ook cijfers over het aantal prostituees zouden onzuiver zijn, dit door de vele belangen die bij prostitutie een rol spelen (Wagenaar & Altink, 2009). De cijfers liggen tussen de 15.000 en 20.000 prostituees in Nederland, volgens Asante en Schaapman (2005). Daarnaast is nog steeds een groot gedeelte van de prostitutie in het illegale circuit (Schaapman, 2007).

Zoals aangegeven verschillen de cijfers per onderzoek. Er kan geconstateerd worden dat, bij een dergelijk grote populatie van één miljoen prostituanten in Nederland, het opvallend is dat er een taboe heerst. Het taboe is diepgeworteld. Zo blijkt ook in onderzoek over prostituanten. In de eerste onderzoeken over prostituanten stonden ze negatief in het daglicht. Klanten zouden gestoorde mensen zijn met een perverse geest (Blokland & Van wijk, 2002). Nog steeds rust er een taboe op het bezoeken van prostituees. In de media komen

prostituanten negatief in beeld en recent onderzoek belicht de negatieve aspecten van de prostitutie (zie paragraaf 1.2).

2.2.2 Het prostitutiewezen en intimiteit

Het Nederlandse prostitutiewezen is de context waar de prostituant zich in begeeft. Nederland kent een relatief veilig prostitutieklimaat (Flight & Hulshof, 2009). Sinds 1 oktober 2000 is prostitutie in Nederland legaal (Majoor, 2001). Meerderjarige prostituees mogen, indien vrijwillig, werken in een vergund prostitutiebedrijf. Nederland is een van de eerste landen waar prostitutie formeel als arbeid wordt gezien (Schaapman, 2007). In Nederland werken prostituees in loondienst en betalen belasting; als zelfstandig ondernemer of aan de hand van een voorwaardenpakket (Rijksoverheid, 2005). Dit laatste is een fictieve dienstbetrekking met de eigenaar van het bordeel waarbij er rechten en plichten van deze ‘exploitant’ en van de prostituee worden vastgelegd. Een groot deel van de prostituees is immigrant. Voor prostituees uit niet EU-landen zijn er strenge regels, en voor prostituees uit EU-landen Bulgarije en Roemenië is er een vergunning nodig (Rijksoverheid, 2005). De politie en de arbeidsinspectie controleren op vergunningen.

Het prostitutiewezen kent verschillende soorten prostitutiebedrijven. Welk soort prostitutiebedrijf de prostituant bezoekt, heeft mogelijk invloed op hoe hij intimiteit zal beleven. Onderzoek naar de tippelzone in Rotterdam stelt dat klanten zich vaak niet beperken tot één specifieke vorm van prostitutie: *‘De keuze voor een bepaalde vorm van prostitutie is afhankelijk van de besteedbare middelen, de wensen van de prostituant, de mogelijkheden om anoniem te blijven en de bereikbaarheid’* (Blokland & Van Wijk, 2002, p. 7). De belangrijkste prostitutiebedrijven zullen besproken worden. In tabel 1 staat aangegeven welk percentage het prostitutiebedrijf aandeel heeft in het gehele prostitutiewezen, aldus de schattingen van het rapport *‘Evaluatie opheffing bordeelverbod’* (Flight, et al., 2006).

Tabel 1 Percentage aandeel per prostitutiebedrijf in Nederland

Prostitutiebedrijf	Aandeel
Raamprostitutie	45,7%
Seksclubs en Privéhuizen	30,7 %
Escort	7,1 %
Erotische massagesalon	4,7 %

De prijzen verschillen per branche. De straatprostitutie en raamprostitutie zijn relatief goedkoop. In de raamprostitutie liggen de prijzen tussen de vijftientig en zeventig euro

voor een prostitutiebezoek van ongeveer twintig minuten (Evangelische Omroep, 2015). In andere prostitutiebranches liggen de prijzen een stuk hoger, zoals in privéhuizen waarbij de prijzen beginnen vanaf zeventig euro voor een half uur ('Stout', 2015). Ook de werkomstandigheden voor prostituees verschillen per branche (Majoor, 2001). In de raamprostitutie, de straatprostitutie en thuisprostitutie werken vrouwen zelfstandig. In een seksclub, privéhuis, erotische massagesalon of via een escortbemiddelingsbureau werken prostituees in loondienst. De verschillende branches geven een verschillende seksuele ervaring. Majoor (2001) legt uit dat kenmerkend is voor de erotische massagesalon dat de prostituanten zo min mogelijk aan het lichaam van de prostituees komen. Een dergelijke omgang heeft invloed op de ervaring van intimiteit van de prostituant.

2.2.3 Persoonskenmerken van prostituanten en intimiteit

In enkele onderzoeken heeft men aandacht besteed aan de persoonskenmerken van prostituanten. Door de persoonskenmerken uiteen te zetten komt er zicht op de onderzoekspopulatie. Er zal kort worden stilgestaan bij de leeftijd, de afkomst, economische achtergrond en burgerlijke staat van de prostituant. Wat betreft het geslacht kan gezegd worden dat bijna alle klanten mannen zijn (Schaapman, 2007).

Een eerste persoonskenmerk is de leeftijd van de prostituant. Uit onderzoek blijkt dat negentig procent van de klanten van de raamprostitutie in Amsterdam tussen de vijftientig en vijfenveertig jaar is (Flight & Hulshof, 2009). Ook in andere branches blijkt de gemiddelde leeftijd tussen de dertig en veertig jaar te liggen.

Een tweede persoonskenmerk is de afkomst van de prostituant. Op de wallen komt een groot deel van de prostituanten uit het buitenland (Flight & Hulshof, 2009). In andere gebieden in Amsterdam is een ruime meerderheid van Nederlandse afkomst (Flight & Hulshof, 2009). Een andere bron geeft aan dat mogelijk 50% van de prostituanten in Nederland geen Nederlands paspoort heeft (Smeets, et al., 2007). Wat betreft allochtonen en autochtonen in de Nederlandse bevolking blijkt het percentage allochtone klanten weinig te verschillen van het percentage allochtonen in de Nederlandse bevolking (Flight & Hulshof, 2009). Wel blijkt dat in Nederlands onderzoek geïnterviewde allochtone prostituanten ondervertegenwoordigd zijn (Blokland & Van Wijk, 2002).

Een derde persoonskenmerk is de economische achtergrond van prostituanten. Volgens onderzoek naar de straatprostitutie komen prostituanten uit verschillende lagen van de bevolking (Blokland & Van Wijk, 2002). Dit blijkt ook in andere branches zo te zijn; *'Inkomen, opleiding en arbeidsparticipatie van prostitutieklanten wijken nauwelijks af van het*

gemiddelde' (Flight & Hulshof, 2009, p. 17). Wel is er verschillend bestedingsgedrag onder prostituanten ('Het hoerige is de rode draad in mijn leven', 2014).

Als vierde persoonskenmerk wordt de burgerlijke staat van de prostituanten besproken. In de literatuur wordt geen eenduidig antwoord op gegeven op de burgerlijke staat van de prostituant. De meeste bezoekers van prostituees zouden een vrouw of vriendin hebben (Baumeister, 2001). Onderzoek uit 1989 geeft aan dat van de honderdzesendertig prostituanten de helft een vaste relatie had (Blokland & Van wijk, 2002). Weer ander onderzoek geeft aan dat de helft van de prostituanten getrouwd is: '*Enkele tienduizenden vrouwen in Nederland hebben een hoerenloper als partner*' ('Het hoerige is de rode draad in mijn leven', 2014, p. 59). Soms weten de geliefden er van, maar vaak ook niet. Het blijkt dat gescheiden mannen vaker een prostituee bezoeken dan niet-gescheiden mannen (Smeets, et al., 2007).

Men kan constateren dat uit verscheidene onderzoeken blijkt dat mannen die betalen voor seks qua personalia zoals afkomst, opleiding, economische status, burgerlijke staat én ook op gebied van religie en politieke voorkeur, niet afwijken van mannen die nog nooit voor seks hebben betaald (Flight & Hulshof, 2009; Blokland & Van Wijk, 2002; Majoor, 2001). Eigenlijk zijn er dus weinig specifieke kenmerken te noemen van prostituanten: '*Het fenomeen hoerenlopen zou wellicht in een ander daglicht kunnen komen te staan als blijkt dat iedere man een potentiële kandidaat is. Vermoedelijk is dat precies de reden waarom er nog een taboe op rust*' (Blokland & Van Wijk, 2002, p. 21). Wel kan er over de psychologische achtergrond worden vastgesteld dat prostituanten relatief veel verschillende seksuele partners hebben en werk hebben waarbij ze vaker van huis zijn dan gemiddeld (Flight & Hulshof, 2009; Smeets, et al., 2007).

Wat er uit deze persoonskenmerken geconcludeerd kan worden, is dat prostituanten een zeer brede onderzoekspopulatie vormen. Dit zegt niet gelijk iets over de ervaring van intimiteit. De omgang van prostituanten met seksualiteit kan verschillen met die van mannen die niet voor seks betalen. Zo zijn er meer gescheiden mannen die prostituees bezoeken en hebben bezoekers relatief veel verschillende bedpartners. Het zou kunnen dat prostituanten hierdoor een andere omgang hebben met seksualiteit. In een prostitutiebezoek speelt seks een belangrijke rol.

De onderstaande paragrafen gaan specifiek in op de ervaring van intimiteit bij prostituanten aan de hand van de drie dimensies van intimiteit van Baumeister en Bratslavsky (1999): zich openstellen naar de ander, het voelen van verbondenheid en het tonen van wederzijdse affectie.

2.2.4 Zich openstellen naar de ander tijdens een prostitutiebezoek

Zich openstellen is een belangrijke voorwaarde voor het ervaren van intimiteit (Baumeister & Bratslavsky). Dit houdt in dat men zich kwetsbaar opstelt door persoonlijke informatie met de ander te delen (zie paragraaf 2.1.2). Uit de literatuur komen drie zaken naar voren die invloed hebben op het openstellen tijdens het prostitutiebezoek.

Ten eerste is tijd belangrijk voor het openstellen (Baumeister & Bratslavsky, 1999). Bij een contact van twintig minuten tot een uur, of zelfs bij een escortservice van enkele uren, is er relatief weinig tijd om zich open te stellen. Stellen mensen zich in korte tijd teveel open, dan kan dit leiden tot ongemakkelijke situaties (Baumeister & Bratslavsky, 1999). Een wederkerige open respons kan hierdoor uitblijven. De tijd die een prostituant heeft in het contact met een prostituee is per prostituant verschillend. De *'prostitutieconsumptie'* gaat over het aantal bezoeken dat een prostituant heeft (Smeets, et al., 2007). *'Heavy users'* worden zij genoemd die wekelijks betalen voor seks (Flight & Hulshof, 2009). Uit onderzoek van eind jaren tachtig bleek het aantal bezoeken te verschillen van vier keer per jaar, tot meerdere keren per week (Blokland & Van Wijk, 2002). Frequente en eenmalige bezoekers zouden sterk verschillen in drijfveren en kenmerken (Smeets, et al., 2007). Soms hebben frequente bezoekers een vaste prostituee waar ze vaker naar terugkeren (Majoor, 2001). Dan is er meer tijd die men doorbrengt met een prostituee en dus een grotere kans op intimiteit. Er zijn echter ook mensen die maar eens in hun leven een prostituee bezoeken. In dergelijke gevallen zou er dus weinig sprake zijn van intimiteit. De tijd die men doorbrengt met de prostituee verschilt per respondent en heeft invloed op de ervaring van intimiteit.

Een tweede aspect dat invloed heeft op het openstellen heeft te maken met de motivatie van het prostitutiebezoek. Diverse keren wordt in de literatuur als motivatie voor een prostitutiebezoek genoemd dat prostituanten geen emotionele band willen aangaan (Kinnell, 2006; Blokland & Van Wijk, 2002). Kinnell (2006) vroeg honderdzeventwintig prostituanten naar hun motivaties voor een prostitutiebezoek. Hieruit destilleerde hij de volgende motieven: wil geen emotionele band met diegene met wie ze seks hebben (44%), wil graag seks en heeft geen sekspartner (42%), heeft wel een sekspartner maar thuis weinig seks (30%), gaat naar een prostituee omdat men behoefte heeft aan specifieke seksuele diensten (26%). Geen van de motieven gaat over contact met de prostituee waarbij men zich kwetsbaar opstelt. Sterker nog, de meerderheid zou als motief voor prostitutiegebruik hebben dat ze geen emotionele band willen met degene met wie ze seks hebben.

Er is ook onderzoek dat juist aantoont dat een emotionele band een rol speelt in het contact met de prostituee. Zowel Blokland en Van Wijk (2002), als Flight en Hulshof (2009)

onderscheiden profielen van prostituanten. Bij Blokland en Van Wijk (2002) heeft één van de vier profielen de bijnaam ‘de huisvader’. Deze klant staat bekend als de ‘*gewone man*’ (Blokland & Van Wijk, 2002). Het zijn gewilde klanten; ‘*ze komen voor meer dan seks alleen: intimiteit, een goed gesprek en hun hart luchten over problemen thuis of op het werk*’ (Blokland & Van Wijk, 2002, p.20). Flight en Hulshof (2009) omschrijven een vergelijkbare categorie: ‘de romanticus’. Deze klanten zijn op zoek naar intimiteit, naar een ervaring waarbij het voelt alsof ze tijd doorbrengen met een geliefde: de ‘*Girl-Friend- Experience*’ (Flight & Hulshof, 2009). Dit soort prostituanten hebben vaak een vaste prostituee. In deze gevallen is er behoefte aan een intiemere verhouding waarbij de prostituant zich openstelt. Dit staat haaks op de motivatie waarbij men geen emotionele band wil aangaan.

Een derde aspect welke invloed heeft op het openstellen heeft te maken met het karakter van de prostituant. Baumeister en Bratslavsky (1999) maken onderscheid tussen een introverte en een extraverte persoonlijkheid. Extraverte personen geven zich meer bloot dan introverte anderen. Ook tonen extraverte personen meer intieme gedragingen; ze maken eerder oogcontact en lichaamscontact. Een extraverte persoon gaat gemakkelijker een intieme relatie aan dan een introvert persoon. Dat betekent niet dat introverte personen geen intimiteit ervaren. Intimiteit is een begrip dat gradaties kent (Baumeister & Bratslavsky, 1999). Baumeister en Bratslavsky (1999) geven aan dat extraverte mensen makkelijker in een intieme situatie terecht komen dan introverte mensen. Vervolgens blijkt uit onderzoek dat klanten van de prostitutie extravert zijn (Blokland & Van Wijk, 2002). Dus prostituanten zijn over het algemeen meer extravert en maken ook gemakkelijker intiem contact dan minder extraverte personen.

Concluderend kan vanuit de literatuur worden gezegd dat er verschillende uitkomsten zijn over het zich openstellen tijdens een prostitutiebezoek. Enerzijds lijkt openstellen niet mogelijk door de korte tijdsduur van het contact. Bovendien is voor vele prostituanten de keuze voor de prostitutie gebaseerd op het niet hoeven aangaan van een emotionele band. Anderzijds zijn er aanwijzingen dat prostituanten extravertere personen zijn die juist sterk de behoefte hebben aan een intieme ervaring. Deze uitspraken lijken tegenstrijdig, maar een mogelijkheid is dat er prostituanten zijn die op zoek zijn naar intimiteit en prostituanten die hier niet naar verlangen.

2.2.5 Het voelen van verbondenheid met de prostituee

Closeness gaat over een gevoel van verbondenheid waarbij je de ander dichtbij laat komen door de ander te erkennen in wie hij of zij is en dit te waarderen (Baumeister & Bratslavsky,

1999). Voor aanvullende informatie zie paragraaf 2.1.3. Er spelen twee zaken een rol in de prostitutie die een gevoel van verbondenheid wel of niet nodig maken.

Ten eerste is het belangrijk te beseffen dat het contact tussen prostituuant en prostituee onderdeel is van het werk van de prostituee. Heemelaar (2013) vraagt zich af in hoeverre er dan sprake kan zijn van een authentiek gevoel van verbondenheid vanuit de prostituee, wanneer men als prostituee beroepsmatig te werk gaat. Intimiteit is volgens hem een contact waarbij *'beide partners zich eerlijk, open en authentiek opstellen: dat ze zichzelf zijn en geen spelletje spelen'* (Heemelaar, 2013, p. 41). Prostituees geven aan vaak wel te doen alsof ze opgewonden raken, al is dit soms alleen maar om te zorgen dat de prostituuant sneller klaar komt (De Baar, et al., 1996). Een prostituee zegt: *'Klanten weten toch wel dat het nep is, tenminste de echte hoerenlopers weten toch dat al die meisjes toneel spelen'* (De Baar, et al., 1996, p. 352). Het contact tussen prostituuant en prostituee is een economische relatie (Vanblaere, 2008). Het is een functioneel contact waarin prijzen worden vastgesteld. Baumeister en Vohs (2004) spreken over *'sexual economics'* waarbij zij de maatschappij zien als markt waar mannen seks kunnen krijgen door te betalen. De kanttekening die ze maken is dat prostituees door de mannelijke bevolking niet gezien worden als volwaardige sekspartners, omdat ze met veel mannen het bed hebben gedeeld. De laatste opmerking duidt op weinig erkenning. Door Baumeister en Bratslavsky (1999) wordt erkenning als voorwaarde genoemd voor een gevoel van verbondenheid.

Ten tweede kan gezegd worden dat het prostitutiebezoek vaak niet om verbondenheid draait (zie paragraaf 2.2.4). Meulenbelt maakt onderscheid tussen prostituuanten die voor een snel potje seks komen en anderen die komen voor andere wensen zoals intimiteit (Blokland & Van Wijk, 2006). Er kan ook een onderscheid gemaakt worden tussen *'toevallige en doelbewuste klanten'* (Flight & Hulshof, 2009). Bij een deel van de klanten is een prostitutiebezoek het doel, anderen gaan drinken op de wallen en eindigen opeens bij een prostituee in bed (Flight & Hulshof, 2009). Er zijn ook mensen die moeilijk contact maken en daardoor hun eerste seksuele contact in de prostitutie zoeken (Majoor, 2001). Motieven en doelen van de klanten kunnen sterk verschillen. Sommige motieven hebben te maken met een behoefte aan seks of bepaalde seksuele diensten. Een deel van de mannen heeft emotionele behoeften, zoals de behoefte aan verbondenheid.

Concluderend kan worden gezegd dat motieven en doelen van klanten vaak sterk verschillen en elkaar zelfs tegenspreken. Mocht er sprake zijn van een behoefte aan verbondenheid, dan is er geen garantie dat dit ervaren wordt in het contact met een prostituee. Een gevoel van verbondenheid komt tot stand door wederzijdse erkenning en waardering. Het

contact tussen prostituee en prostituant is gebaseerd op een economische transactie en zal waarschijnlijk geen oprechte gevoelens vanuit de prostituee voortbrengen.

2.2.6 Het tonen van wederzijdse affectie tijdens een prostitutiebezoek

Als derde dimensie van intimiteit wordt in het contact tussen twee mensen een warm en liefdevol gevoel geuit naar de ander (zie paragraaf 2.1.4). Drie factoren kunnen invloed hebben op de ervaring van wederzijdse affectie tussen de prostituant en de prostituee.

De eerste factor heeft te maken met seksuele intimiteit. Zowel verbaal als non-verbaal kan genegenheid worden getoond. In de seksuele beleving kan intimiteit verhoogd worden door; oogcontact, zoenen en door lieve dingen tegen elkaar te zeggen (Baumeister & Bratslavsky, 1999). Veel prostituees zoenen niet met klanten, vanwege een te hoge graad van intimiteit (De Baar, et al., 1996). Alle prostituees uit het onderzoek van De Baar en anderen (1996) hebben restricties in het contact met de prostituant, zo laten sommige prostituees de klanten zo min mogelijk aan hun lichaam komen. Over oogcontact en gesprekjes tijdens de seks is geen informatie bekend in de gevonden literatuur.

Als tweede kan er gekeken worden naar hoe het zit met het condoomgebruik. In onderzoek van Warr en Pyett (1999) geven prostituees aan dat geen condoom gebruiken een voorwaarde is voor intieme seks. Als prostituees een relatie hebben naast hun werk speelt seksualiteit hierbij een moeilijke rol. Vaak maakt het gebruik van een condoom het onderscheid tussen de zogezegde intieme en niet-intieme seks (Warr & Pyett, 1999). Een punt waarin prostituanten van elkaar verschillen zou het condoomgebruik zijn. Onderzoek van Nisso zegt dat ongeveer de helft van de prostituanten altijd een condoom gebruikt ('Het hoerige is de rode draad in mijn leven', 2014). Dit kan een intieme of minder intieme ervaring beïnvloeden.

De derde factor heeft te maken met hoe de prostituee het contact ervaart en of zij affectie toont. Omdat het bij intimiteit vaak over wederkerige gevoelens gaat, is het belangrijk om de kant de van de prostituee niet buiten beschouwing te laten. De meeste verhalen over het contact met prostituanten gaan over de negatieve beleving van de prostituee. '*Seksueel genot heb ik niet. De meeste mannen denken dat we het werk doen voor het genot en dat je van iedere wip seksueel bevredigd bent. Iedereen met een beetje verstand weet dat er iets meer nodig is voor een vrouw om opgewonden te raken*' (De Baar et al., 1996, p.1). Toch zijn er ook wel vrouwen die wel genot ervaren. De aanname van De Baar en anderen (1996) is dat de ervaring van het seksuele contact met een prostituant afhankelijk is van hoe de prostituee haar vak ziet. Wanneer zij een gedwongen prostituee is, zal haar beleving negatiever gekleurd zijn

dan iemand die met een andere reden voor de ramen staat. Daarnaast wordt gezegd dat een gevoel van intimiteit de ervaring prettiger maakt, al wordt het niet bij iedere klant ervaren (De Baar et al., 1996). Onderzoek van Vanblaere (2008) geeft een andere uitkomst, namelijk dat klanten die op zoek zijn naar intimiteit onwenselijke klanten zouden zijn. Dit staat haaks op wat eerder werd gezegd, zoals dat de ‘huisvader’ een gewilde klant is. Bij intimiteit werkt het zo; men kan zich ervoor afsluiten of het toelaten (De Baar, et al., 1996). Voor sommige prostituees is intimiteit al enigszins uitgesloten door hun eigen beeld over prostitutie: ‘*Nee, ik voel geen intimiteit. Als er een leuke jongen binnenkomt en je denkt van: zo wat een kanjer, dan heb ik al meteen een afknapper. Wat moet hij bij de hoeren?*’ (De Baar, et al., 1996 p. 351). Uit verscheidene onderzoeken komt naar voren dat prostituees zich in zekere zin afsluiten van de emotionele beleving en dat door het werk hun beeld over intimiteit verandert (De Baar et al., 1996; Westerik, 2009). Er zijn verder weinig aanwijzingen dat prostituees intimiteit ervaren.

Concluderend kan worden gezegd dat affectie tijdens het prostitutiebezoek in beperkte mate wordt ervaren. Belangrijke zaken voor het ervaren van seksuele intimiteit, zoals met elkaar zoenen, zijn niet gangbaar in de prostitutie. Bovendien lijkt de prostituee vaak geen affectie te ervaren. Of prostituees werkelijk affectie ervaren is niet de vraag, maar meer of de prostituees affectie tonen. De prostituuant ervaart intimiteit het sterkst als hij het idee heeft dat dit wederzijds gebeurt. De aanname is dat de prostituuant deze wederkerige vorm van intimiteit zelden zal ervaren, omdat er vaak geen intimiteit speelt vanuit de prostituee.

2.2.7 Conclusie vanuit de literatuur

Aan het begin van dit hoofdstuk werd uitgelegd dat prostituuanten in groten getale voorkomen en uit alle lagen van de bevolking komen. Wat betreft de intimiteitsbeleving van prostituuanten kan geconstateerd worden dat er tegenstrijdige uitkomsten zijn over hoe intimiteit een rol speelt tijdens een prostitutiebezoek. Enerzijds lijkt het erop dat intimiteit, door de korte duur en het betalende element, weinig beleefd wordt. Anderzijds zijn er prostituuanten die nadrukkelijk op zoek zijn naar een intieme ervaring. Hieruit kan men concluderen dat deze mannen op zoek zijn naar een intieme ervaring, maar deze vaak niet zullen krijgen.

In dit onderzoek gaat het echter niet over de vraag of er daadwerkelijk intimiteit aanwezig is bij zowel prostituee als prostituuant, maar over de vraag of prostituuanten intimiteit beleven. Er is een verschil tussen ‘*actual intimacy*’ en ‘gevoelens van intimiteit’ (Baumeister & Bratslavsky, 1999). ‘*Actual intimacy*’, daadwerkelijke intimiteit, is meetbaar aanwezig en gebaseerd op feiten aan de hand van kenmerken van intimiteit. Wanneer men het heeft over

‘gevoelens van intimiteit’ kijkt men naar hoe intimiteit ervaren wordt. Stel men heeft een gesprek met een ander waarbij men het gevoel heeft dat de ander zich helemaal openstelt, dan hoeft dat nog niet werkelijk zo te zijn. De beleving is er echter wel. Als er geen intimiteit gemeten wordt, kan er nog wel intimiteit ervaren worden. Het gaat in dit onderzoek juist om de ervaring van intimiteit, die bespreekbaar zal worden tijdens elf interviews en zal worden uitwerkt in deel twee; de analyse.

3 // METHODE

In de methode worden methodologische beslissingen van het onderzoek weergegeven. Er zal worden ingegaan op de aanpak van de dataverzameling en de verwerking van de gegevens. In de methode wordt uitgelegd welke keuzes er zijn gemaakt en waarom.

3.1 Dataverzamelingsmethode

Als dataverzamelingsmethode is er gekozen voor kwalitatief onderzoek. Kwalitatief onderzoek is een gepaste methode als het gaat om complexe begrippen zoals intimiteit, waarbij nog niet duidelijk is welke aspecten er deel van uitmaken (Boeije et al., 2009). Het houden van diepte-interviews is de gekozen onderzoeksstrategie om tot kwalitatieve informatie te komen. Door verhalen te vertellen leren we onszelf kennen, we geven hierdoor betekenis. De narratieve psychologie van McAdams zegt: *'Good stories give birth to many different meanings, generating 'children' of meaning in their own image'* (McAdams, 1993, p. 30). Door middel van semigestructureerde interviews wordt geprobeerd een antwoord te geven op de vraag hoe intimiteit door klanten van prostituees wordt ervaren.

3.2 Onderzoekspopulatie

In paragraaf 2.2.1 wordt geschat dat er in Nederland ongeveer een miljoen prostituanten zijn. Er zijn elf respondenten geïnterviewd in dit onderzoek. Deze elf respondenten zijn slechts een klein percentage van een dergelijk grote populatie en is niet representatief voor alle prostituanten in Nederland. In kwalitatief onderzoek heeft de representativiteit te maken met de *'theoretical saturation'* van het onderzoek, welke bepaalt wanneer er voldoende informatie is voor de verzadiging van het onderzoek (Guest, et al., 2006). Uit onderzoek van Guest, Bunce & Johnson (2006) blijkt dat twaalf interviews voldoende zijn voor een *'theoretical saturation'* van tweeënnegentig procent. Dit houdt in dat bij dit aantal interviews er een kans is dat bijna alle thema's aan bod komen die betrekking hebben op de hoofdvraag. Of het aantal interviews voldoende is, is ook afhankelijk van de doelstelling en de omvang van het onderzoek (Guest, et al., 2006). Het is aannemelijk naar aanleiding van wat zojuist is gezegd, dat voor dit onderzoek een aantal van elf interviews voldoende informatie oplevert om een genuanceerd beeld te krijgen van de intimiteitsbeleving van prostituanten.

3.3 Steekproef

De representativiteit is vergroot door op verschillende wijze respondenten te benaderen: via kennissen, het internet en via organisaties. Vervolgens is de sneeuwbalmethode op deze drie benaderingswijzen gebruikt. Bij de sneeuwbalmethode wordt het netwerk van de ene respondent gebruikt om een volgende respondent te vinden (Migchelbrink, 2009). Via een theoretische steekproef is geprobeerd mannen te vinden met uiteenlopende persoonskenmerken, zoals afkomst, leeftijd, economische achtergrond en burgerlijke staat. Er was een groter aantal mogelijke respondenten dan het aantal benodigde interviews, waardoor er gericht op persoonskenmerken geselecteerd kon worden. Door op deze manier te werk te gaan is er geprobeerd om een heterogeen gevormde groep respondenten te verzamelen. *‘Kwalitatief onderzoek is, in tegenstelling tot kwantitatief onderzoek, kleinschalig van aard, omdat hier representativiteit niet gebaseerd is op getallen en aantallen respondenten. De resultaten zijn kwalitatief representatief als de steekproef zodanig is samengesteld dat alle relevante variaties in meningen, opvattingen, gevoelens en motivaties de mogelijkheid krijgen zich te manifesteren binnen de steekproef en binnen het onderzoek. In die zin spreken we van representativiteit in kwalitatief onderzoek’* (Groenland, 2001). Groenland (2001) geeft aan dat de aangebrachte variaties in het onderzoek, zoals de verschillen in persoonskenmerken, er voor zorgen dat een onderzoek representatief is.

3.4 Persoonskenmerken respondenten

De theoretische steekproef selecteert een groep respondenten met verschillende persoonskenmerken om een zo breed mogelijk beeld te krijgen van de onderzoekspopulatie. In tabel 2 zijn de persoonskenmerken weergegeven van de gesproken prostituanten.

Tabel 2 Persoonskenmerken van de respondenten

Persoonskenmerken	Per respondent
Geslacht	
Vrouw	-
Man	11
Leeftijd	
15-25	3
25-35	5
35-45	1
45-75	2
Afkomst	
Autochtoon	11
Allochtoon	-

Werk/arbeidsparticipatie	
Kunstenaar	1
Student	2
Logistiek medewerker	2
Electrotechneut	1
Juridisch medewerker	1
Laboratorium medewerker	1
Gepensioneerd	1
Werkloos	1
Eigen zaak	1
Burgerlijke staat tijdens prostitutiebezoek	
Tijdens alle bezoeken vrijgezel	7
Tijdens enkele bezoeken getrouwd	2
Tijdens enkele bezoeken in relatie	2

Een deel van de kenmerken zijn representatief als kenmerken van prostituanten, zoals genoemd in de literatuur (zie paragraaf 2.2.3). De persoonskenmerken van de respondenten verschillen weinig met de algemene gegevens van prostituanten op het gebied van geslacht, leeftijd en arbeidsparticipatie. Dat er geen allochtone respondenten hebben meegedaan, is nadelig voor de externe validiteit van het onderzoek. Hierdoor is er een afname van de representativiteit van het onderzoek.

Tabel 3 geeft inzicht in verschillen in prostitutiebezoek. De prostitutieconsumptie, het aantal bezoeken, heeft invloed op de ervaring (Smeets, et al., 2007). Een respondent die eenmalig een prostituee bezocht heeft, heeft een ander beeld van een prostitutiebezoek dan een ‘heavy user’. Ook de ervaringen per branche kunnen verschillen met betrekking tot de beleving van intimiteit. Het tijdsbestek bij een bezoek aan de raamprostitutie is over het algemeen korter dan bij een escortservic (Majoor, 2001). Tenslotte kan het soort seksuele contact invloed hebben op de seksuele intimiteit, zo zou face-to-face contact de grootste kans hebben op een intiemere ervaring (Baumeister & Bratslavsky, 1999). Mogelijk hebben deze kenmerken invloed op de intimiteitsbeleving van de respondenten.

Tabel 3 Verschillen in prostitutiebezoek

Kenmerken prostitutiebezoek	Aantal respondenten
Prostitutieconsumptie	
0-3 keer	3
5-10 keer	3
10-50 keer	1
50-100 keer	2
Meer dan 150 keer	2
Bezochte vormen van prostitutie ¹	
Raamprostitutie	8

Seksclub of privéhuus	5
Escort of thuisontvangst	4
Erotische massagesalon	2
Straatprostitutie	4
Soort seksueel contact ¹	
Manueel	11
Oraal	11
Vaginaal	10
Anaal	3
Sm	1

Noot¹: Meerdere opties zijn mogelijk per respondent.

3.5 Meetinstrument

Als meetinstrument is er gekozen voor semigestructureerde diepte-interviews. Bij een semigestructureerd interview maakt men gebruik van een topiclijst. Vanuit het theoretisch kader is er een lijst opgesteld met thema's, zodat tijdens alle interviews dezelfde zaken aan bod komen. Hoe deze topiclijst wordt vormgegeven heeft invloed op de resultaten van het onderzoek. Het houden van een proefinterview heeft inzicht gegeven in de geldigheid van de topiclijst. Volgens Verhoeven (2010) draagt een proefinterview bij aan een meer valide onderzoek. In tabel 4 is de gebruikte topiclijst weergegeven. Deze is gebaseerd op de opvatting van intimiteit volgens Baumeister en Bratslavsky (1999). De drie dimensies van intimiteit bepalen de structuur van de vragenlijst. Eerst worden descriptieve vragen gesteld om de geïnterviewde op zijn gemak te stellen, zodat er een vertrouwensrelatie ontwikkeld kan worden. Een goede relatie met de onderzochte is belangrijk (Sools, 2008). Aan het einde van het interview wordt gevraagd naar intimiteit, hierdoor kunnen respondenten eerst vertellen wat voor hen belangrijk is in het contact met een prostituee, zonder door de vraag naar intimiteit beïnvloed te worden. De topiclijst is vooraf aan de interviews door de docent en verschillende studenten bekeken ter verificatie.

Tabel 4 De topiclijst

Topic	Vragen
Kennismaking	<ul style="list-style-type: none"> • Kort mezelf voorstellen en uitleg over het onderzoek: ondertekenen toestemmingsverklaring • Kun je jezelf even voorstellen? (leeftijd, geslacht, afkomst, economische achtergrond/werk, getrouwd/relatie/single)
Prostitutie-ervaring	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe vaak ben jij naar een prostituee geweest? • Wat voor soort prostitutiebranche? • Welke stad of plek? • Ben je wel eens vaker naar dezelfde prostituee geweest? • Gebruikte je een condoom? • Weet je iets over de afkomst van de prostituees?

	<ul style="list-style-type: none"> • Waarom ga je naar de prostitutie (motivatie)? • Wat voor soort contact had je (manueel, oraal, vaginaal, anaal, Sm)? • Hierop doorvragen: hoe heb je het contact ervaren? Wat voelde je? Wat vind je belangrijk in het contact?
Zich openstellen naar de ander	<ul style="list-style-type: none"> • Zich openstellen: hoe open ben je bij de prostituee? • Graad van intieme verhalen: waarover heb je het met de prostituee? • Intimiteit als wederzijds en gezamenlijk proces: hoe reageerde de prostituee?
Het voelen van verbondenheid	<ul style="list-style-type: none"> • Algemene inleiding: hoe ervaar jij het contact met de prostituee? • Het belangrijk vinden hoe het met de ander gaat: hoe denk jij dat de prostituee het contact ervaart? En hoe denk je dat de prostituee wil dat jij het contact ervaart? Wat vind je daarvan? Hoe merk je dat? • Wederzijds begrip hebben en erkenning: hoe zie jij de prostituee? Hoe denk je dat de prostituee jou ziet? En waarom?
Het tonen van wederzijdse affectie	<ul style="list-style-type: none"> • Affectie voelen: wat voor gevoelens heb je ten opzichte van de prostituee? • Verbale/non-verbale affectie tonen: hoe laat je deze gevoelens merken? • Seksuele intimiteit: oogcontact (face to face), zoenen, romantic talk • Wederzijdse affectie: heb je het gevoel dat de prostituee iets voor jou voelde? Waaraan merkte je dat dan?
Intimiteit	<ul style="list-style-type: none"> • Was er volgens jou sprake van intimiteit in het contact met de prostituee? Waarom en wat bedoel je met intimiteit? Kun je een voorbeeld geven van een ervaring met veel intimiteit en weinig intimiteit? En waaraan lag dat dan?
Afsluiting	<ul style="list-style-type: none"> • Topiclijst checken • Benadrukken vertrouwelijkheid • Zal ik het onderzoek je toesturen? • Hoe vond je het interview?

3.6 Afname van de interviews

De interviews zijn afgenomen in februari en maart 2015 en duurde drie kwartier tot twee uur. Ze hebben plaatsgevonden op verschillende openbare plekken door heel Nederland. Bij het uitkiezen van deze plekken werd rekening gehouden met veiligheid voor de interviewer en met het garanderen van de anonimiteit van de respondent. Bovendien moest het een rustige plek zijn, zodat de opname later letterlijk uitgeschreven kon worden. Bij aanvang van het interview werd een toestemmingsformulier ondertekend waarbij er afspraken werden gemaakt over de vertrouwelijkheid en de doelstellingen van het interview. Respondenten mochten zelf een schuilnaam kiezen. Na de interviews werd er steeds een reflectie geschreven over de context van het interview, de non-verbale communicatie en de rol van de interviewer.

3.7 Data-analyse

Na het uittypen van de interviews kan er niet gelijk aan de analyse worden begonnen, de gegevens moeten eerst worden geordend (Baarda, et al. 2005). Baarda en anderen (2005) onderscheiden vier stappen. In de eerste stap wordt er een tekstbestand van de onderzoeksgegevens gemaakt. In de tweede stap wordt de niet-relevante tekst geschrapt. De derde stap is om een analyse-eenheid te kiezen. Tenslotte wordt de relevante tekst opgesplitst in fragmenten. Deze stappen zijn in dit onderzoek doorlopen. In de interviews werden fragmenten geselecteerd die aansloten bij een bepaald thema. De informatie is vervolgens per thema bij elkaar gebracht en er is gekeken naar de overeenkomsten en verschillen in de segmenten. Door het grote aantal verschillende thema's in de interviews zijn er drie hoofdthema's gekozen die specifiek gingen over de intimiteitsbeleving. Dit zijn de resultaten van het onderzoek (zie hoofdstuk 4).

3.8 Validiteit en betrouwbaarheid

Om interne validiteit bij een onderzoek te bewerkstelligen is het belangrijk dat er een geldig meetinstrument wordt gebruikt. In dit onderzoek is geprobeerd de validiteit van het meetinstrument zo groot mogelijk te maken; de resultaten geven een uitgebreid beeld van hoe intimiteit wordt beleefd onder prostituanten. Belangrijk is dat de context van de interviews niet vergeten wordt; een valkuil bij onderzoek is dat men te snel overgaat tot generalisatie (Wagenaar & Altink, 2009). Prostitutieonderzoek gebeurt vaak in opdracht van beleidsaanpassingen, dit maakt dat onderzoek over de prostitutie veel onzuiverheden kent (Wagenaar & Altink, 2009). Bij dit onderzoek is er aandacht voor de context van de prostitutie, waarbij de regelgeving en verschillende prostitutiebedrijven in kaart zijn gebracht (zie paragraaf 2.2.2). Naast feitelijk onderzoek naar de ervaringen van prostituant en intimiteit, is er kort veldwerk uitgevoerd waarbij verschillende seksbedrijven werden bezocht, er *net-als-een-prostitutie* voor de ramen werd gestaan en de Kamasutrabeurs werd bezocht. Volgens Ina Brouwer (2008) is dit een onderdeel van kwalitatief onderzoek; *'kenmerkend is dat de onderzoeker zich persoonlijk begeeft in de alledaagse leefsituatie van de te onderzoeken personen en soms rondkijkt en deelneemt aan alledaagse activiteiten binnen die situatie'* (Brouwer, 2008, p.79).

Daarnaast is het voor de interne validiteit belangrijk dat er een doordachte methodologie is en er logisch geargumenteed wordt. Door een logboek bij te houden en regelmatig te overleggen met docenten en studenten is er geprobeerd het onderzoek zo valide

mogelijk te maken. Tabel 5 geeft het logboek weer in de beginfase van het onderzoek. Het gehele logboek is enkele pagina's lang, vandaar een korte versie in de tabel.

Tabel 5 Gedeelte uit Logboek

Datum	Onderdeel	Opmerkingen
Week 6		Zorgen dat ik klaar ben om interviews te doen.
2 febr.	Proefinterview	Aan de hand van het thema 'One Night Stand'.
6 febr.	Gesprek Joanna	Over de laatste zaken voor het interview.
week 7		Interviewen en verder werken aan theoretisch kader en veldonderzoek.
9 febr.	Interview G1	Geert interviewen, reflectie achteraf. Maastricht.
11 febr.	Bibliotheek	Werken aan theoretisch kader.
12 febr.	Interview S2	Sjon interviewen, reflectie achteraf. Groningen.

Naast validiteit wordt er gesproken over betrouwbaarheid: *'Betrouwbaarheid is de afwezigheid van toevallige of onsystematische vertekeningen van het object van studie* (Maso & Smaling, 2004, p. 68). Door zorgvuldig te documenteren, interviews te transcriberen en vertrouwelijk met informatie om te gaan, is hieraan voldaan. Voor een extra verificatie van de interviews, is het onderzoek voor publicatie voorgelegd aan de respondenten.

4// RESULTATEN

De resultaten van elf diepte-interviews worden weergegeven in drie hoofdthema's die verband hebben met de hoofdvraag: *Hoe ervaren prostituanten intimiteit tijdens het bezoek aan een prostituee?* De onderwerpen hieronder zijn gedestilleerd uit de interviews als zaken die met intimiteit te maken hebben. Het eerste thema gaat over hoe de behoeften van de prostituant invloed hebben op de intimiteitsbeleving. Als tweede wordt gekeken naar hoe de prostituee met het contact omgaat en hoe intimiteit daardoor wel of niet mogelijk is. Het derde hoofdstuk gaat het over een klik waarbij er een vorm van intimiteit ervaren wordt tijdens het prostitutiebezoek. Tenslotte wordt er een conclusie gegeven waarbij de resultaten antwoord geven op de hoofdvraag van het onderzoek.

4.1 // DE BEHOEFTE VAN DE PROSTITUANT

Wanneer er tijdens interviews gevraagd wordt naar de intimiteitsbeleving van de prostituant, blijkt deze grotendeels afhankelijk van de motivatie, de behoeften en de verwachtingen die de prostituant van het prostitutiebezoek heeft. Dit benoemen sommige respondenten letterlijk, en tevens blijkt het uit de verhalen die ze vertellen. De intimiteitsbeleving van een respondent loopt voor een groot deel parallel aan de motivatie van het prostitutiebezoek. Vanuit hun motivatie gedragen respondenten zich op een bepaalde manier, waarbij er meer of minder ruimte is voor intimiteit. Daarnaast hebben ze een beeld van hoe ze met een prostituee dienen om te gaan, wat bepaalt hoe ze zich tot haar verhouden. De opvattingen die ze hebben over intimiteit maakt of ze benoemen dat er wel of geen intimiteit speelt tijdens een prostitutiebezoek. Al deze zaken komen uit de interviews naar voren als zaken die de intimiteitsbeleving beïnvloeden.

4.1.1 De waardering van intimiteit

Er is niet altijd de behoefte aan intiem contact bij alle respondenten. De waardering van intimiteit is afhankelijk van de behoeften. De behoefte van de klant bepaalt wat hij belangrijk vindt bij het contact. Bij een deel van de prostituanten is het hoofddoel seks. Enkele spreken stellig uit dat seks het belangrijkste is in het contact: *'Laat ik het zo zeggen, dat je met elkaar wel goed een potje kan seksen. Ja, dus niet dat je van.. dat je wel ongeveer elkaar op het seksuele gebied ligt. (...) Iemand kan goed seksueel zijn, die weet al je gevoelige plekjes, weet precies je te beminnen, ze weet precies wat je lekker vindt'* (persoonlijke mededeling, 2 maart

2015). Intimiteit speelt dan een minder belangrijke rol in het contact. Voor anderen is een fijne omgang met intiem contact juist dat wat de ervaring prettig maakt: *‘Ja, en dat zal je bij de ene vrouw wel vinden, en bij de andere niet. (...) Is er geen klik.. dat heb ik ook wel eens gehad, dat ik dacht na tien minuten; joehoe, doe! maar ik ben weg! Niet klaargekomen, maar dit is niks!* (persoonlijke mededeling, 12 februari 2015). Wanneer prostituanten alleen voor seks komen zijn ze snel tevreden, volgens respondent Tony (persoonlijke mededeling, 6 maart 2015). Intimiteit is voor enkele respondenten niet het hoofddoel, maar toch vinden deze respondenten dat zaken die met intimiteit te maken hebben, bijdragen aan een betere ervaring. Een voorbeeld hiervan is een prettige manier van omgang met elkaar, hoofdstuk 4.2 gaat hierover.

4.1.2 De motivaties van de respondenten

De waardering van intimiteit komt voort uit de beweegredenen die de respondenten hebben voor het prostitutiebezoek. Een summier samenvatting van de motivaties van de respondenten is weergegeven in tabel 6. De motivaties zijn de redenen die de respondenten noemen voor het prostitutiebezoek.

Tabel 6 Motivaties voor het prostitutiebezoek

Respondent nummer	Motivatie
1	Geert heeft nog nooit seks gehad. Door de prostitutie is seks voor hem toegankelijk en dat geeft hem een gevoel van zelfvertrouwen, omdat hij het idee krijgt dat prostituees hem als klant willen.
2	Sjon zoekt spanning. Specifiek zoekt hij prostituees die niet zoveel verschillen van vrouwen waar hij normaal op zou vallen, maar op seksueel gebied voor meer dingen openstaan.
3	Voor Gerrit is seks een basisbehoefte. Hij is graag op zichzelf en hoeft geen relatie, dus biedt de prostitutie een oplossing.
4	Stéphane is slechtiend en kan hierdoor moeilijk contact leggen met vrouwen. Hij heeft behoefte aan fysieke aanrakingen en intiem contact met vrouwen.
5	Ondanks dat de prostitutie seksueel contact gemakkelijk maakt, was Diederick niet van plan om er gebruik van te maken. Inmiddels heeft hij een relatie met een straatprostituee, waar hij door zijn drugsverslaving mee in contact kwam.
6	Yurt is al enige tijd vrijgezel wanneer hij gebruik maakt van een prostituee. Hij wilde geen relatie, maar miste het om vertroeteld te worden door een vrouw.
7	De vrouw van Jannes is overleden. Hij heeft behoefte om voor iemand te zorgen en de leegte van het verlies op te vullen. Door zijn autisme legt hij lastig contact, de prostitutie is voor hem de oplossing omdat je daar voor seks kan betalen.

8	Deze respondent, ‘Konijntjuh wiebeltje’, gebruikt de prostitutie uit gemakzucht. Bovendien zijn er meer seksuele mogelijkheden en is er meer openheid over seks.
9	Als jonge, seksueel gefrustreerde puber, wilde Spencer graag seks hebben. Zijn plan was niet om hiervoor te betalen, maar eenmaal met een vriend op de wallen gebeurde dat toch.
10	Tony wil avontuur en spanning: een prostitutiebezoek geeft hem een adrenalinekick. Vaak was hij onder invloed van drank of drugs.
11	Chris heeft door veelvuldig porno kijken een fetisj ontwikkeld voor transseksuele vrouwen. De prostitutie geeft mogelijkheden om met hen naar bed te gaan.

De reden die respondenten noemen voor het prostitutiebezoek verschilt van persoon tot persoon. Stéphane, Yurt en Jannes lijken op zoek te zijn naar intimiteit. De meeste andere motivaties gaan over seksuele wensen van de prostituanten. Verschillende respondenten hebben de neiging om hun prostitutiebezoek te rechtvaardigen en staan lang stil bij de motieven van hun bezoek. Ze schamen zich voor het bezoeken van prostituees. Met name de gedwongen prostitutie is een thema. Tony trof een keer een prostituee aan waarvan hij vermoedde dat ze er gedwongen zat, maar wist niet wat hij ermee aan moest: *‘Als ik daar nou aan denk dan denk ik dat ik zelf een lul ben dat ik daar zo heen ga. En dan iets doe met hun of dat ze daarna een paar weken later dood worden geslagen door iets of door een pooier ofzo’* (persoonlijke mededeling, 6 maart 2015). Stéphane stippelde zijn bezoeken zo uit dat hij geen bekenden tegen zou komen. Meerdere respondenten geven aan oudere vrouwen te kiezen, omdat er volgens hen een kleinere kans is dat ze gedwongen hun vak beoefenen: *‘Met wat oudere vrouwen, boven de dertig, tweeëndertig jaar heb ik vaak het idee dat het minder gedwongen is. Ik lees toch ook nog wel veel dingen over gedwongen prostitutie. Daar was ik niet van plan om aan mee te doen. Niet alles voor je eigen lol’* (persoonlijke mededeling, 27 februari, 2015). Respondenten verwijzen naar ‘Jojanneke in de prostitutie’ (zie paragraaf 1.2) en merken op dat er een taboe heerst op de prostitutie. Jannes zegt: *‘Het is jammer dat er zo ’n taboe op ligt. Het aanbod is er, we maken er gebruik van, waarom moet er zo ’n taboe zijn op hetgeen?’* (persoonlijke mededeling, 27 februari, 2015).

De motivaties van de respondenten verschillen, maar de meeste respondenten hebben de neiging om hun beweegredenen te rechtvaardigen. Dit komt voort uit schaamte die ze voelen door het stigma wat er heerst op het bezoeken van een prostituee.

4.1.3 Verwachtingen van het prostitutiebezoek

Vanuit de genoemde motivaties hebben respondenten verwachtingen van het prostitutiebezoek. Respondenten hebben steeds een opvatting over wat gebruikelijk is tijdens het contact met een prostituee. Wat gebruikelijk is verschilt per respondent. Een deel van de respondenten wil het beste voor de prostituees en vindt het belangrijk hoe ze als klant overkomen. Ze hebben het dan over fris ruiken, niet dronken aankomen en geen agressieve neigingen vertonen. *‘Het zijn gewoon de kleine dingetjes, het blijkt dus wel dat ze het zelf belangrijk vinden. Nou ja, je hebt wel seks met elkaar, intiem contact. En als ik daar dan oksels heb met zweetgeur en nou ja... of de kopkaas springt er vanaf..’* (persoonlijke mededeling, 12 februari 2015). Ze willen ook dat het voor de prostituee een prettig contact is. Chris: *‘Ik wil dat zij ook plezier hebben in wat ik doe met hen. (...) Dat maakt toch de seks beter, als zij ook klaarkomt. Als vrouwen ook klaarkomen als je seks met hen hebt. Dat betekent dat zij het ook leuk vinden, en dat dat ook gewoon belangrijk is. Sommige vrouwen denken, ja als een man maar klaarkomt, dan ben ik klaar. Ik vind het belangrijk dat zij ook klaarkomen’* (persoonlijke mededeling, 7 maart 2015). Anderen respondenten geven aan dat het vrouwen zijn die niet als doel hebben van het seksuele contact te genieten. Gerrit legt uit dat *‘deze vrouwen niet bevredigd hoeven worden’* (persoonlijke mededeling, 23 februari 2015). Hij noemt dat als een soort basisprincipe. Dit staat haaks op wat Chris vertelde over het willen bevredigen van prostituees. Deze respondenten verschillen in hun ervaring van intimiteit bij het prostitutiebezoek. Gerrit zegt weinig intimiteit te ervaren, daar waar Chris aangeeft met meerdere prostituees intimiteit te beleven.

4.1.4 Het gedrag van de respondenten

Afhankelijk van de motivatie van de respondenten en de verwachtingen laten ze verschillend gedrag zien. Een voorbeeld is dat een respondent die een meer intiem contact wil, zich kwetsbaarder opstelt. Door je kwetsbaar op te stellen is een sterkere beleving van intimiteit mogelijk. Veel prostituanten zijn de eerste keer zenuwachtig: *‘Het was allemaal extreem onhandig, heel ongemakkelijk, ik was extreem zenuwachtig. Ik had ook allemaal van die rode vlekken in mijn nek zag ik in de spiegel. (...) Ja, het is vooral zo van je durft niet echt te gaan, maar je pusht jezelf’* (persoonlijke mededeling, 5 maart 2015). Door het tonen van deze gevoelens aan de prostituee stellen de prostituanten zich kwetsbaar op. Soms kan het ook makkelijker zijn om je open te stellen bij een prostituee omdat er een afstand is naar je leven, legt Diederick uit (persoonlijke mededeling, 26 februari 2015). Enkele andere respondenten geven aan zich niet specifiek open of kwetsbaar op te stellen en gedragen zich niet anders dan

in andere situaties. Hoe men zich gedraagt, is ook afhankelijk van de band die men met de prostituee heeft, hierover gaat hoofdstuk 4.3.

Opvallend is dat er in de communicatie met de interviewer grote verschillen zijn in het gedrag van de respondenten. Sommige respondenten vertellen gemakkelijker dan andere respondenten. Er zijn respondenten die sterk gericht zijn op een goede communicatie, ze voelen zich verantwoordelijk voor het contact. Ze bekommeren zich erom of dat wat ze vertellen goed wordt begrepen door de interviewer. Ook in het contact met de prostituee stippen ze de communicatie aan als één van de belangrijkste dingen, bleek uit wat ze vertelden tijdens de interviews. Deze respondenten willen bijvoorbeeld een Nederlandssprekende prostituee. Er zijn ook respondenten die een tegengestelde mening hebben, waarbij de communicatie minder belangrijk gevonden wordt. In één interview lijkt het prostitutiebezoek, meer dan bij andere respondenten, om seks te gaan en wordt er weinig waarde gehecht aan intimiteit en de omgang met de prostituee. De respondent die op dergelijke wijze zijn prostitutiebezoek vorm gaf, zat tijdens het interview met zijn ogen dicht te praten, terwijl hij in zichzelf aan het mompelen was. In allebei de voorbeelden wordt er een andere omgang belangrijk gevonden.

Daarnaast speelt bij de opvatting over wat wel en niet hoort tijdens een prostitutiebezoek een rol in hoe respondenten zich gedragen. Sommige respondenten luchten hun hart bij de prostituee, anderen vinden dat dit niet hoort. Zo zijn er respondenten die aangeven dat het doel van een prostitutiebezoek niet is om over je problemen te vertellen. En zeker niet andersom: *‘Kijk, ze zijn er natuurlijk voor jou en niet om jou te belasten met hun kwesties, hè’* (persoonlijke mededeling, 23 februari 2015). Respondenten geven aan dat er over het algemeen weinig persoonlijke informatie wordt gedeeld. Twee respondenten geven aan wel een diepgaand contact te ervaren met een transseksuele prostituee. Diederick: *‘Het is goedkoper dan dat je een psycholoog of psychiater betaalt. Je betaalt en je kunt gewoon je ei daar kwijt. Je kunt vertellen wat je wilt’* (persoonlijke mededeling, 26 februari 2015). Respondenten gedragen zich dus verschillend, zoals wordt uitgelegd aan de hand van de bovenstaande voorbeelden. De prostituee speelt in op het gedrag van de prostituant: *‘Je merkt wel dat zo iemand is af aan tasten wat je wilt’* (persoonlijke mededeling, 27 februari 2015). Sjon zegt dat hoe je met de prostituees omgaat, ze ook met jou omgaan (persoonlijke mededeling, 12 februari 2015). Hoe respondenten zich gedragen heeft invloed op hoe de prostituee met hen omgaat. De omgang met elkaar speelt een rol in hoe intimiteit wordt ervaren.

Hoe respondenten met de prostituees omgaan heeft ook te maken met het beeld dat ze van de prostituees hebben. Sommige respondenten bekommeren zich over de prostituees of plaatsen ze zelfs op een voetstuk. Dit heeft invloed op hoe ze zich gedragen ten opzichte van de prostituee. Geert vertelt dat hij de prostituee niet als *'trouwbaar-materiaal'* ziet, omdat hij ze niks kan bieden: *'Ik ben niet gelijkwaardig aan die prostituees, die staan ver boven mij (...) omdat ze heel veel geld willen en ik heb bijna niks'* (persoonlijke mededeling, 9 februari 2015). Sjon vindt het belangrijk dat ze geen hoeren worden genoemd, maar dames. Enerzijds als codetaal, anderzijds uit respect voor de vrouwen: *'Ik bedoel, tegen een toch Turk zeg je toch ook geen Turk'* (persoonlijke mededeling, 12 februari 2015). Chris maakt zich wel eens zorgen om de transseksuele vrouwen die hij bezoekt, omdat ze niet altijd worden geaccepteerd en last hebben van angst voor agressiviteit. *'Het geslachtsdeel zou niet uit moeten maken'*, is zijn statement (persoonlijke mededeling, 7 maart 2015). Gerrit ziet prostituees als vrouwen die niet moeilijk doen over seks: *'En dat was meteen raak. Ik vond dat heel leuk. Een paar meiden die niet moeilijk doen meteen hun kleren uitdoen en zeiden, hoe had je het gehad willen hebben?'* (persoonlijke mededeling, 23 februari 2015). Hij is blij dat de prostitutie bestaat: *'Dat is nou het hele kenmerk van prostitutie. Dat je dus.. net zo vaak als je wilt en als je geld hebt... kun je dus in principe een eindeloos aantal vrouwen, meemaken in hun blote reet en met seks'* (persoonlijke mededeling, 23 februari 2015). Dit is een ander beeld dan dat van enkele andere respondenten die schaamte voelen en niet geheel achter hun keuzes staan (zie paragraaf 4.1.2). De verschillende respondenten verhouden zich op een andere manier tot het contact met de prostituee, waardoor ze ander gedrag laten zien.

4.1.5 De opvatting van intimiteit

Tijdens de interviews werd aan de respondenten de vraag gesteld of ze intimiteit hebben ervaren in het contact met een prostituee. Bij enkele respondenten leek er weinig sprake te zijn van intimiteit, maar gaven wel bevestigend antwoord. Dit gebeurde ook andersom; respondenten die aangaven geen intimiteit te ervaren, wanneer er juist aanleiding was voor het ervaren van intimiteit. Hoe respondenten intimiteit omschrijven kan sterk verschillen. Zo zijn er voorbeelden waarbij intimiteit wordt gezien als enkel geslachtsgemeenschap. Toen Gerrit antwoord gaf op hoe intimiteit speelt in het contact, zei hij: *'Ik vind het in zekere zin intiem als ik met mijn fallus in haar kutje zit'* (persoonlijke mededeling, 23 februari 2015). Wanneer het gaat over geslachtsgemeenschap is er letterlijk bij iedere gesproken prostituant sprake geweest van intimiteit. Er zijn ook voorbeelden waarbij intimiteit opgevat wordt *'als samen een terrasje pakken en de zon bekijken'* (persoonlijke mededeling, 2 maart 2015). Volgens

deze opvatting is het niet mogelijk om in de context van de prostitutie intimiteit te ervaren. De respondent legt uit: *‘Intimiteit vindt plaats in het privégedeelte (...), intimiteit heeft niets met betaalde seks te maken’* (persoonlijke mededeling, 2 maart 2015). Veel prostituanten hebben het over een tussenvorm van intimiteit waarbij kenmerken genoemd worden zoals: *‘Je veilig voelen bij iemand’* (persoonlijke mededeling, 26 februari 2015), *‘elkaar aanvoelen’* (persoonlijke mededeling, 9 februari 2015), *‘dicht bij elkaar zijn’* (persoonlijke mededeling, 27 februari 2015), *‘kwetsbaarheid tonen’* (persoonlijke mededeling, 9 februari 2015), *‘je bent samen intiem met dat moment bezig’* (persoonlijke mededeling, 12 februari 2015), *‘vertrouwen’* (persoonlijke mededeling, 7 maart 2015), *‘geborgenheid’* (persoonlijke mededeling, 26 februari 2015), *‘dat je iemand vast kunt houden’* (persoonlijke mededeling, 26 februari 2015) en *‘je aan elkaar overgeven’* (persoonlijke mededeling, 7 maart 2015). Deze zaken betreffen een meer emotionele variant van intimiteit. Aansluitend bij de bovenstaande mededelingen hebben de opvattingen die de prostituanten hebben van intimiteit invloed op de ervaring van intimiteit. Steeds weer vormen ervaringen een afspiegeling van hun eigen behoeften, opvattingen en verwachtingen. Sommige respondenten hebben hogere verwachtingen van intimiteit dan anderen; intimiteit betreft dan alle bovengenoemde kenmerken van intimiteit. Respondenten leggen uit dat er gradaties zijn in intimiteit; intimiteit kan in een bepaalde mate aanwezig zijn. Respondenten hebben het over zwakke en sterkere vormen van intimiteit.

4.1.6 Korte samenvatting

Niet iedere respondent heeft behoefte aan intimiteit tijdens een prostitutiebezoek; iedere respondent heeft andere verwachtingen van het contact met een prostituee. Hoe de respondent zich tot het contact verhoudt, bepaalt deels hoe intimiteit in het contact ervaren wordt. Hoe men zich tot het contact verhoudt wordt bepaald door de achterliggende beweegredenen. Deze beweegredenen hebben invloed op hoe de prostituant zich gedraagt, wat weer invloed heeft op het gedrag van de prostituee. Het volgende hoofdstuk gaat over de houding en het gedrag van de prostituee.

4.2 // DE HOUDING VAN DE PROSTITUEE

Het contact is deels een wisselwerking: hoe meer de prostituant aangeeft intiem contact te willen, hoe meer hij zich daarnaar gedraagt en hoe intiemer hij met de prostituee omgaat. Hierdoor lijkt de kans groter dat ook de vrouw zich intiem opstelt. Dit is niet altijd het geval. De houding van de prostituee geeft soms weinig mogelijkheden voor intiem contact. Het is

niet zo dat de dame in kwestie altijd een open houding heeft, bleek uit de interviews. Daar waar respondent Sjon bij de verantwoordelijkheid voor het intieme contact naar zichzelf verwees, verwijzen andere respondenten naar de houding van de prostituee: *‘Het gaat om de instelling van de vrouw zelf’* (persoonlijke mededeling, 2 maart 2015). De houding van de prostituee is een thema dat steeds weer terugkomt in de interviews. Er zal uitgelegd worden wat een zakelijke en warme houding betekent en hoe deze bijdragen aan de ervaring van intimiteit.

4.2.1 Een zakelijke houding

Een houding waarbij weinig ruimte is voor intimiteit noemen respondenten een zakelijke houding. De zakelijke houding gaat over een afstandelijke houding, waarbij de vrouw zich niet kwetsbaar opstelt. Geert heeft het over een prostituee die hem aansprak alsof ze ‘bij de Albert Heijn werkte’: *‘Hee, weet je waar de aardappels liggen? Vak vijftien, daar moet je heen! Dat is geen sexy... dan voel je je niet seksueel geprikkeld als je dat hoort’* (persoonlijke mededeling, 9 februari 2015). Er is weinig waardering voor het zakelijke gedrag; de prostituee wil snel klaar zijn en probeert het betaalde bezoek af te raffelen. Respondenten vinden het een afknapper als aan haar lichaamstaal blijkt dat ze je vies vindt, waardoor het lijkt dat ze het ervaart als een ‘moetje’ en ze mogelijk gedwongen in de prostitutie zit. Jannes zegt: *‘Het hele zakelijke is wat geforceerd, dat het wat stroever gaat, (...) dat het echt als een soort robot gaat. Als je een beetje snapt wat ik bedoel. Heel strak, gepland en mensen die wat minder ontspannen zijn denk ik’* (persoonlijke mededeling, 27 februari 2015). Bij een zakelijk contact is de seks anders, als ware ‘voorgeprogrammeerd’: *‘Meestal hebben die al een programmaatje in hun hoofd. Vijf minuten dit, vijf minuten dat. (...) Je hebt van die vrouwen erbij, die hebben hun trucjes weet je’* (persoonlijke mededeling, 2 maart 2015). Een voorbeeld van een trucje is dat ze niet haar BH uit wil doen, omdat ze zogenaamd lelijke borsten zou hebben (persoonlijke mededeling, 5 maart 2015). Als het té zakelijk wordt, *‘ga liggen, betaal dit’*, dan blijft het bij een eenmalig contact, legt een respondent uit (persoonlijke mededeling, 2 maart 2015). Bij een zakelijke houding lijken prostituees gericht te zijn op geld verdienen en geen zin te hebben in seksueel contact. Hun afstandelijke houding maakt het lastig om intiem contact te ervaren. Het prostitutiebezoek gaat om meer dan alleen het klaarkomen: *‘Als je je alleen maar focust op het klaarkomen, dan kun je net zo goed een opblaaspop pakken, dan ben je er ook vanaf’* (persoonlijke mededeling, 2 maart 2015). Bovendien geeft het sommige respondenten een slecht gevoel als vrouwen zich zakelijk opstellen. Tony legt uit

dat het lijkt alsof ze er geen zin in hebben: *'Die zijn echt gevoelloos denk ik. Die voelen denk ik niks meer'* (persoonlijke mededeling, 6 maart 2015).

4.2.2 Geacteerd gedrag

Een onderdeel van de zakelijke houding is het tonen van geacteerd en overdreven gedrag. Dit wordt als onprettig en zakelijk ervaren, geven respondenten aan. Sjon zegt: *'Gegarandeerd dat ze het bijna allemaal faken... want je kan nooit zoveel klaar komen op een dag dan als deze dames doen (...) de zakelijke kant is meer oja oja oja do it to me baby'* (persoonlijke mededeling, 12 februari 2015). Dan merk je dus dat het nep is. Vaak wordt genoemd dat koosnaampjes als *'schatje'* (persoonlijke mededeling, 2 maart 2015) of overdreven kreunen als showgedrag wordt ervaren: *'Ja, daarvoor was ze aan het telefoneren. Toen hing ze op en toen begon het in een keer. Dat is natuurlijk hartstikke nep! (...) Toen dacht ik, ik sta echt voor schut'* (persoonlijke mededeling, 5 maart 2015). Stéphane wil een geloofwaardig contact: *'En wat ik heel ongeloofwaardig vond is dat... op een gegeven moment waren we een half uur verder en op de klokslag dat we dertig minuten zaten kwam zij klaar. En toen dacht ik; wie houd je hier nu eigenlijk voor de gek? Eén, ik geloof er niet zo heel veel van, want het komt mij wel... ik vind het wel heel erg toevallig dat het net op dat moment zat. Ik vind het niet logisch ook dat het zou komen door iets wat ik heb gedaan'* (persoonlijke mededeling, 25 februari 2015). Soms worden er complimentjes gegeven waarvan de respondenten weten dat ze niet gemeend zijn: *'Er wordt ook een hoop onzin beweerd; oh, wat heb jij een mooie pik! Ja, wat een flauwe kul!'* (persoonlijke mededeling, 23 februari 2015). Dergelijke gedrag van de prostituee lijkt niet gemeend, wordt negatief ervaren en draagt niet bij aan een intieme ervaring.

4.2.3 Een zakelijk contract

Daar waar de respondenten de zakelijke houding als negatief afschilderen, zijn ze zich tegelijkertijd bewust dat een prostitutiebezoek een zakelijke overeenkomst is. De zakelijke houding is een afstandelijke houding waarbij de prostituee overkomt alsof ze het contact enkel ziet als een economische transactie. Het benadrukt dat een prostitutiebezoek een zakelijk contract is; de man betaalt de vrouw voor een seksuele dienst. Van dit principe zijn de meeste klanten zich bewust. Het zakelijke hoort erbij. Soms praten de respondenten zelf vanuit een klant-aanbieder relatie. Gerrit: *'Ja, de een verkoopt brood en de andere verkoopt seks. Dat valt gewoon onder het hoofdstuk dienstverlening'* (persoonlijke mededeling, 23 februari 2015). Ook Chris ziet het als een dienst waarvoor je betaalt: *'Je wilt een aantrekkelijke vrouw, voor*

een uurtje voor jezelf hebben, daarom betaal je dat ook. En ja, die vrouw die is eigenlijk helemaal niet van jou, maar voor een uurtje is ze voor jou'(persoonlijke mededeling, 7 maart 2015). Men heeft zelf als prostituant ook een rol in het contact. Jannes wil zelf geen zakelijke houding aannemen, waarbij hij spreekt over een opdringerige en dominante houding van prostituanten (persoonlijke mededeling, 27 februari 2015). Hij wil de prostituee met respect behandelen: *'Het moet ook een beetje van beiden kanten komen. Natuurlijk je betaalt ervoor dus ik mag zeggen wat ik wil, maar dat vind ik ook wel te. Dat je het dan ook een beetje met elkaar kan afstemmen. Goh, wat vind jij prettig. Natuurlijk ik heb de macht, ik heb het geld, ik bepaal wat er gebeurt. Maar ik wil niet dat ze met een rotgevoel naar huis gaat'* (persoonlijke mededeling, 27 februari 2015). Meerdere respondenten weten dit te beamen. Ondanks dat het een zakelijk contract is, heeft men als prostituant en prostituee invloed op hoe het contact verloopt. Hierover gaat de volgende paragraaf.

4.2.4 Een warme houding

Dat het een zakelijke overeenkomst is, betekent niet dat men met het prostitutiebezoek geheel zakelijk hoeft om te gaan. Het belangrijkste vindt Chris: *'Dat je humaan met elkaar bezig bent. Dat je niet de een als vlees behandelt en de ander als geld behandelt. Gewoon allebei als persoon behandeld worden'* (persoonlijke mededeling, 7 maart 2015). Wanneer dit het geval is spreken ze van een *'warme'*, *'gemoedelijke'* of *'geruststellende'* houding. Deze houding zorgt ervoor dat de klanten zich gehoord voelen en op hun gemak worden gesteld. *'Een keer eerder vond ze het allemaal schattig enzo en probeerde ze me allemaal op mijn gemak stellen door complimentjes te geven enzo. Ze vroeg sport je? Zoiets vroeg ze'*, vertelt Spencer (persoonlijke mededeling, 5 maart 2015). Tony heeft het over vrolijke meisjes waarmee hij het gezellig heeft (persoonlijke mededeling, 6 maart 2015). Prostituanten vinden het belangrijk dat er een praatje is vooraf: *'Je hoeft niet een compleet levensverhaal te horen, maar er mag wel iets van een intro inzitten'* (persoonlijke mededeling, 27 februari 2015). Stéphane geeft aan dat het voor een minder oppervlakkig contact zorgt door naast seksueel contact ook een prettig gesprek te hebben (persoonlijke mededeling, 25 februari 2015). Meerdere respondenten geven aan dat contact vooraf invloed heeft op de seksuele ervaring. Diederick vertelde een verhaal dat hij een club binnenkwam en meteen bevredigd werd: *'Ja, Du siesht gut aus, kom kom! Ik ging op de bank zitten en er kwamen meteen... Ja, daar moet toch wel even iets aan vooraf. Dit ging zelfs mij een beetje te ver'* (persoonlijke mededeling, 26 februari 2015). Een gesprekje vooraf draagt dus bij aan een gemoedelijke sfeer. Ook een prettige communicatie draagt daaraan bij. Volgens Diederick is een geïnteresseerde houding

waarbij prostituees goed luisteren een ‘*must*’ voor het vak: ‘*Een goede prostituee luistert altijd naar je*’ (persoonlijke mededeling, 26 februari 2015). Taalverschillen zitten soms in de weg, leggen respondenten uit. Chris: ‘*Ik denk dat je beter met de Nederlandse taal over kan brengen wat je voor elkaar voelt en hoe de connectie met elkaar zit*’ (persoonlijke mededeling, 7 maart 2015). Een warme houding waarbij er een prettige omgang is met elkaar wordt sterk gewaardeerd. Dit prettige contact uit zich in het voeren van een gesprekje en in het zich gehoord voelen. Het is een minder afstandelijk contact dan bij een zakelijke houding.

4.2.5 Korte samenvatting

Een prettig contact waarbij de prostituee een warme houding aanneemt, maakt voor alle gesproken prostituanten het prostitutiebezoek tot een betere ervaring. Het is niet gelijk een intieme ervaring, maar wel intiemer dan het contact bij een prostituee met een zakelijke houding. Los van de behoeften die respondenten hebben, is de ervaring met een prostituee met een warme houding, altijd dat wat ze prefereren boven een zakelijke houding.

4.3 // DE KLIK

Een warme houding van de prostituee ervaren klanten als prettig. Door een minder afstandelijke houding van de prostituee ontstaat er soms een vorm van contact tussen prostituee en prostituant die respondenten ‘de klik’ noemen. Bij een klik gebeurt er iets in het contact dat in de buurt komt van een intieme ervaring. Hieronder zal uitgelegd worden wat ‘de klik’ inhoudt en hoe deze zich ontwikkelt. Daarnaast komt ter sprake: de Girl-Friend-Experience, het wederzijdse element van intimiteit en hoe fysiek contact vorm krijgt. Al deze thema’s zijn door respondenten genoemd als bepalend voor het ervaren van intimiteit.

4.3.1 Wat is de klik?

Sjon legt uit wat met ‘de klik’ bedoeld wordt: ‘*Het gevoel van wij snappen elkaar. Jij begrijpt mij, ik begrijp jou. Dan gaat het ook veel relaxter*’ (persoonlijke mededeling, 12 februari 2015). Het contact bij een klik is gezelliger en meer ontspannen. Bij een klik lijkt er een connectie te zijn tussen twee mensen. Deze connectie maakt dat men zich anders gaat gedragen. Stéphane vult aan dat je op het moment van een klik daadwerkelijk contact hebt met elkaar, ‘*zowel fysiek als voor een deel geestelijk*’ (persoonlijke mededeling, 25 februari 2015). Volgens Yurt merk je in het gesprek of er een klik is: ‘*Je praat. Het loopt of het loopt niet. Op die dode momenten klikt het niet*’ (persoonlijke mededeling, 27 februari 2015). Enkele respondenten merken aan andere dingen dat er een klik is. Chris noemt een voorbeeld

waarbij een prostituee de telefoon niet opnam tijdens de seks, wat vrij uniek is tijdens een prostitutiebezoek: *‘Gewoon een paar keer niet de telefoon opgenomen. Dan weet je dus; zij vindt het belangrijker om met mij bezig te zijn, dan om meer geld te verdienen’* (persoonlijke mededeling, 7 maart 2015). Het contact gaat bij een klik over meer dan alleen geslachtsgemeenschap: *‘Het is en blijft zakelijk, het blijft een dienst naar mij en als de klik er meer is, dan vervalt dat een beetje. Dan raak je iets meer op elkaar ingespeeld en is er iets meer samenspel’* (persoonlijke mededeling, 2 maart 2015). Elkaar als gelijken behandelen is iets dat bij de klik hoort, volgens sommigen. Stéphane: *‘Ik weet wel dat er een klant-aanbieder relatie is, maar (...) dat is wel het deel dat ik zo snel mogelijk wil vergeten. Ik wil zo snel mogelijk toe naar een gelijkwaardige positie dat je allebei aan kunt geven; dit wil ik wel, dit vind ik niet fijn, dit vind ik wel fijn’* (persoonlijke mededeling, 25 februari 2015). De klik bepaalt de omgang tussen prostituee en klant. Het maakt de omgang intiemer; men is meer met elkaar bezig dan met enkel zijn eigen behoeften.

4.3.2 De ontwikkeling van de klik

De klik ontwikkelt zich vaak pas na meerdere contactmomenten: *‘Als je de eerste keer erheen gaat en je bent er maar een uurtje, dan voel je je niet echt op je gemak. Ik denk dat het niet normaal is als mensen zeggen; goh, ja ik voel me gelijk hier thuis (...) na een tijdje voel je je meer op je gemak. Als een soort vaste klant van een nieuwe kapper ofzo’* (persoonlijke mededeling, 7 maart 2015). Er is tijd voor nodig om je op je gemak te voelen, legt respondent Yurt uit, want voor een prostitutiebezoek stapt men uit zijn comfortzone. Yurt: *‘Je kent iemand niet. Je staat wel binnen een kwartier in je blote reet, zeg maar. Dat is wel heel vreemd’* (persoonlijke mededeling, 27 februari 2015). De contacten zijn na verloop van tijd meer ontspannen en er is soms ook meer diepgang in de gesprekken. Jannes legt uit dat in de loop van de tijd vertrouwen kan groeien (persoonlijke mededeling, 27 februari 2015). Dit kan zelfs tijdens één prostitutiebezoek; soms is er aan het einde van het prostitutiebezoek een beter contact dan aan het begin. De klik ontwikkelt zich in de tijd en heeft meer kans van slagen als er meer tijd is. Sommige respondenten kiezen bewust een bepaalde prostitutiebranche uit, die aansluit bij hun behoefte om meer tijd te hebben. Stéphane zegt: *‘Er zit voor mij nog wel een verschil in om alles in een kwartier te willen proppen. Dan dacht ik; nou dan nemen we toch meer tijd... en ik heb dan het idee dat het anders werkt’* (persoonlijke mededeling, 25 februari 2015). Hij koos voor een privéhuis en betaalde voor één uur, daar waar het contact met een raamprostituee ongeveer twintig minuten duurt. Sommige respondenten hechten veel waarde aan de klik. Deze klik is voor sommigen dat wat maakt dat

ze terugkomen, ook omdat dit zich vaak pas na meerdere keren contact ontwikkelt. Er is dan sprake van een *'band'*, die een deel van de respondenten regelmatig ervaart. Voor anderen is dit zeer zeldzaam. Je kunt niet met iedereen klikken, maar als je dezelfde interesses hebt, heb je er meer kans op, legt een respondent uit (persoonlijke mededeling, 2 maart 2015). Van de 200 verschillende vrouwen die Gerrit heeft bezocht had hij slechts één keer een wederzijdse klik (persoonlijke mededeling, 23 februari 2015). Sommige respondenten lijken gemakkelijker te *'klikken'* dan andere respondenten. Hierbij zal de manier waarop de respondent zich tot het contact verhoudt een rol spelen (zie paragraaf 4.1.6). Ook het aantal prostitutiebezoeken van respondenten en het vaker opzoeken van dezelfde prostituee beïnvloeden de klik. Een klik heeft tijd nodig, aldus de zojuist genoemde resultaten.

4.3.3 Gevoelens vanuit de prostituant

Bij een klik gebeurt er iets tussen prostituant en prostituee. Sjon noemt dit het *'ons-kent-ons-gevoel'* (persoonlijke mededeling, 12 februari 2015). Hiermee bedoelt hij dat men iets voor elkaar over heeft. Het ontstaan van gevoelens van vriendschap, hoor je vaker terug bij verschillende respondenten: *'Je voelt gewoon het is geen verliefdheid, maar dat je elkaar gewoon goed aanvoelt. Dat je je bij elkaar op je gemak voelt'* (persoonlijke mededeling, 2 maart 2015). Er zijn ook respondenten die het lastig vinden seks en gevoel geheel van elkaar te scheiden. Op het moment dat Stéphane ontdekte dat hij totaal geen band had met een prostituee had hij zelfs moeite om een erectie te krijgen (persoonlijke mededeling, 25 februari 2015). Voor anderen is de scheiding van liefde en lust juist een voordeel van het prostitutiebezoek. Veel respondenten geven aan wel een soort van gevoelens te hebben, maar geen verliefdheid. Mannen die vaker naar dezelfde prostituee gaan, zijn soms op een bepaalde manier trouw aan deze vrouw. Eén respondent vertelde over een prostituee die boos werd omdat hij een tijdje niet was geweest (persoonlijke mededeling, 2 maart 2015). Jannes is trouw aan zijn vaste prostituee. Hij vertelde dat hij een keer lang heeft staan wachten tot zij klaar was (persoonlijke mededeling, 27 februari 2015). De gevoelens die de mannen ontwikkelen voor de prostituees zijn afhankelijk van hun motivatie voor het bezoek (zie paragraaf 4.1.2). Deze gevoelens hebben te maken met de beleving van intimiteit; in het contact met de prostituees waarvoor ze iets voelen, ervaren ze eerder intimiteit.

4.3.4 De Girl-Friend-Experience

Enkele keren is er een klik die lijkt op het contact zoals bij een relatie tussen vriendje en vriendinnetje: de Girl-Friend-Experience (GFE). Tijdens een Girl-Friend-Experience ga je

met elkaar om alsof je een relatie hebt, het voelt niet alsof je bij een prostituee op bezoek bent (persoonlijke mededeling, 6 maart 2015). Door sommige prostituanten wordt dit gewaardeerd en als de betere ervaringen aangestipt. Het zakelijke vervalst en het lijkt of zowel prostituant als prostituee het contact waarderen. Een GFE is een soort van klik waarbij mensen gevoelens voor elkaar lijken te hebben. Bij een GFE voelt het alsof je met een geliefde seks hebt. Prostituees die een Girl-Friend-Experience mogelijk maken zijn ‘goede’ prostituees: *‘Ze doen alsof ze een band met je hebben, terwijl je dat niet hebt, ze doen heel vertrouwelijk. Dan denk je godverdorie ken ik haar nou al langer’* (persoonlijke mededeling, 26 februari 2015). Tony vertelt dat het even niet om seks leek te draaien (persoonlijke mededeling, 6 maart 2015). Er lijkt een wederzijdse interesse te zijn naar elkaar (persoonlijke mededeling, 2 maart 2015). Jannes bekent dat hij zijn favoriete prostituee wel als vriendin zou willen hebben. Hij is niet verliefd maar voelt sterke sympathie voor haar: *‘Als iemand haar pijn zou doen, dan zou ik dat heel rot vinden’* (persoonlijke mededeling, 27 februari 2015). Mannen die op zoek zijn naar een zogenaamde Girl-Friend-Experience willen zo snel mogelijk vergeten dat ze betaald hebben. De ervaring is dan ook het beste als ze zo min mogelijk merken dat het om het geld gaat. De GFE geeft een groter gevoel van intimiteit. Het zijn ervaringen waarbij de tijd vergeten wordt en je met elkaar werkelijk contact hebt. Stéphane legt uit dat dit kan als er empathie en vertrouwen is (persoonlijke mededeling, 25 februari 2015). Het relationele aspect van de klik treedt bij een Girl-Friend-Experience nog sterker op de voorgrond. Een GFE is het tegenovergestelde van het contact bij een zakelijke houding. Enkele respondenten hebben het specifiek over een Girl-Friend-Experience, anderen gebruiken deze term niet. De gemoedelijke houding, de klik en de GFE lijken op elkaar en worden door sommige respondenten ongeveer dezelfde kenmerken toegekend. Het lijkt dat hierdoor de intimiteit respectievelijk toeneemt. Tony verdeelt de vrouwen waarmee hij heeft afgesproken in vier categorieën: *‘Slecht’*, *‘Gewoon goed’*, *‘Heel goed’* en *‘Perfect’* (persoonlijke mededeling, 6 maart 2015). Bij *‘Slecht’* verwijst hij naar prostituees die een zakelijke houding aannemen (zie paragraaf 4.2.1). *‘Gewoon goed’* gaat over ervaringen waarbij er een prettig contact was, dit lijkt daarom op een warme houding (zie paragraaf 4.2.4). De derde categorie heet *‘Heel goed’*. Hierbij verwijst Tony naar prostituees die vrolijk zijn en die zich in hun gedrag onderscheiden van anderen: dit vindt aansluiting bij de klik. Tenslotte zijn er de prostituees die het label *‘Perfect’* krijgen waarbij er *‘wederzijdse lustgevoelens zijn’*, *‘intens oogcontact’* en *‘je samen kan lachen’*. Deze categorie sluit aan bij de Girl-Friend-Experience. Hij geeft ook aan dat prostituees die in de categorie *‘Perfect’* vallen zeldzaam zijn, zie hiervoor tabel 7.

In deze tabel schat Tony in dat van de ongeveer achtenvijftig prostitutiebezoeken slechts drie ervaringen in de buurt kwamen van een GFE.

Tabel 7 Tony's categorisering van prostituees

Categorie	Schatting van het aantal prostituees
'Slecht' Lijkt op zakelijke houding	5
'Gewoon goed' Lijkt op warme houding	40
'Heel goed' Lijkt op de klik	10
'Perfect' Lijkt op een Girl-Friend-Experience	3

Dat een Girl-Friend-Experience zeldzaam is, weten ook andere respondenten te beamen. Tony's categorieën zijn een voorbeeld van gradaties van intimiteit, waarbij intimiteit in een bepaalde mate wordt ervaren. Tony geeft expliciet aan dat van 'slecht' naar 'perfect' de intimiteit toeneemt (persoonlijke mededeling, 6 maart 2015). Het relationele aspect treedt steeds sterker op de voorgrond en is het sterkst bij een GFE.

4.3.5 De waardering van wederzijdse gevoelens

De opvatting van de respondenten over hoe de prostituee het contact ervaart is belangrijk voor de ervaring van het contact. Intimiteit is een relationeel begrip. Bij een klik of GFE lijkt het alsof er wederzijds affectie wordt getoond en de waardering van het contact niet alleen vanuit de prostituant komt. Dit is een belangrijke voorwaarde voor het ervaren van een klik en dus een intiemer contact. Wat de prostituees van de respondenten vinden, is een vraag die moeilijk te beantwoorden is. Er zijn mannen die aangeven dat er vanuit de prostituee geen gevoelens zijn: *'Ik wil niet zeggen een band. Maar gewoon uhhmm.. ja, een beetje gevoel erin leggen. Ik snap heus wel dat het absoluut geen gevoelens voor mij zijn'* (persoonlijke mededeling, 12 februari 2015). De prostituees hebben zelf een voorkeur voor bepaalde mannen, leggen respondenten uit. Hoe ze het contact ervaren is afhankelijk van de smaak en behoeften van de vrouw: *'Met de ene klant liggen ze beter dan met de andere klant. Misschien moet je het zo nog.. als jij uhhmm een man.. als je met Brad Pitt mee naar een kamer gaat of.. met Rutte, haha. (...) Ja, dan zal je je er makkelijker aan toe kunnen geven dan bij een Rutte zeg maar. (...) De een zal me een teringlijer vinden, de ander zal me aardig vinden'*

(persoonlijke mededeling, 2 maart 2015). Voor een prostituee is het haar vak, weten enkele respondenten te benadrukken. Stéphane geeft aan dat het voor hem zijn ontmaagding is en zij deze week waarschijnlijk al met meer dan vijftien verschillende mannen het bed heeft gedeeld (persoonlijke mededeling, 25 februari 2015). Dan is het een stuk minder bijzonder voor haar dan voor hem, legt Stéphane uit. Meerdere respondenten denken dat de prostituees het beste kunnen overleven als ze hun gevoelens uitschakelen. Dit betekent niet dat *'ze er geen gevoel in kunnen leggen'* (persoonlijke mededeling, 12 februari 2015).

Respondenten krijgen bij een klik vaak het idee dat prostituees het contact waarderen, omdat de prostituee dan affectie toont. Prostituees geven soms complimenten. Een ander teken van affectie is dat de prostituees langer doorgaan dan de tijd waarvoor betaald is. Ook non-verbale zaken spelen een rol: *'Ja, ze keek me wel diep in mijn ogen aan (...) alsof ze me wel waardeert ofzo eigenlijk'* (persoonlijke mededeling, 5 maart 2015). Spencer ontving drie kusjes en een knuffel aan het einde. Bij transseksuele prostituees is het ook van belang of ze een erectie krijgen en seksueel opgewonden raken. Het tonen van affectie speelt een rol in het ervaren van een intiemer contact. Dit gebeurt vanuit de prostituee zowel fysiek, door aanrakingen, als verbaal door complimentjes te geven. Voor de prostituut is de keuze voor juist dié prostituee al een blijk van affectie. In enkele gevallen benoemen prostituuten het ook andersom; respondenten hebben vaak het gevoel dat de prostituee hen kiest. Ze voelen zich gewild en noemen dit een belangrijke reden voor een prostitutiebezoek. Door het tonen van affectie krijgen respondenten de indruk dat de prostituee het een prettig contact vindt, dit maakt dat ze 'de klik' ervaren. Dat je het leuk hebt met iemand kan gespeeld zijn, weten verschillende prostituuten te beamen: *'Sommigen kunnen het gewoon goed spelen, die zijn er gewoon voor geboren om actrice te zijn en een man te beminnen'* (persoonlijke mededeling, 2 maart 2015). Sommige prostituees zetten een overdreven show neer, legt Yurt uit (persoonlijke mededeling, 27 februari 2015). Bij overdreven en geacteerd gedrag gaat het over de zakelijke houding zoals omschreven in paragraaf 4.2.1. Hier gaat het over de gevoelens van de prostituee tijdens de klik. Wanneer ze affectie tonen lijkt het of er gevoelens spelen. Of dat het gemeente gevoelens zijn, daar zullen de prostituuten nooit achter komen: *'Ja, dat weet ik niet. Misschien vindt ze het leuk, vindt ze haar werk leuk. Misschien vindt ze het verschrikkelijk en zit ze met een masker op. (...) Ja, ze reageerde wel echt op dingen die ik deed. Het was niet dat het voorgeprogrammeerd was'* (persoonlijke mededeling, 5 maart 2015). Sommigen denken bijna zeker te weten dat er sprake is van oprecht contact: *'Mijn hart zegt, het zal wel niet zo zijn. Maar mijn gevoel zegt, het is wel zo. Het is een oprechte vriendschap, zij praat ook oprecht. Dat weet ik bijna zeker. Ik zou heel erg schrikken als ik*

dat verkeerd ingeschat zou hebben' (persoonlijke mededeling, 26 februari 2015). Een deel van de respondenten maakt het echt niet uit of er een spel gespeeld wordt of niet, belangrijk is dat je het niet merkt. Het kan ook deels een spel zijn: *'De seks die zij geeft die kan gespeeld zijn, maar de normale interesse in jou als persoon die kan wel echt zijn'* (persoonlijke mededeling, 2 maart 2015). Uiteindelijk is het doel van de prostituee om geld te verdienen. Eén respondent beweerde stellig dat er alleen spanning vanuit hem is: *'Zij wordt van mij natuurlijk niet opgewonden'* (persoonlijke mededeling, 23 februari 2015).

4.3.6 Fysiek contact tijdens de klik

Sommigen verwijzen bij de klik enkel naar de seks; het fysieke contact. Fysiek contact kan de klik versterken: *'Ik denk dat op het moment dat je alleen je hand op de knie legt of je pakt iemand bij de pols.. dat is een vorm van contact maken. Het is een minder intieme vorm dan contact maken dan dat je met je hele lichaam contact maakt. Op het moment dat je iemand omhelst of dat je naast iemand ligt, heb je veel intiemer contact dan dat je iemand bij de hand pakt'* (persoonlijke mededeling, 25 februari 2015). Er zijn gradaties in intieme aanrakingen. Vaginaal contact is daarvan niet het sterkste, volgens enkele respondenten. Het gaat de respondenten om meer dan alleen geslachtsgemeenschap. Elkaar aanraken, strelen en zoenen worden vaak als intiemer en prettiger ervaren. Zoenen maakt de seks een stuk fijner, legt Geert uit (persoonlijke mededeling, 9 februari 2015). Daar waar niet getongzoend wordt, maar enkel kusjes worden gegeven, wordt dit ook als prettig ervaren. Er zou een verbod liggen op zoenen, maar bij de helft van de respondenten is er gezoend of stelde de prostituee voor om te zoenen. Een paar respondenten weigerden dit verzoek. Diederick zoent alleen met de contacten waar hij een band mee heeft (persoonlijke mededeling, 26 februari 2015). Het fysieke contact wordt dus beïnvloed door de klik die men met de prostituee heeft. Enkele respondenten merken verschillen in intimiteit bij aanrakingen en oogcontact wanneer er sprake is van wel of geen klik: *'Je kan heel zakelijk kijken. Zelfs tijdens het neuken. Gewoon een beetje met die ogen draaien van huh... nou dat je denkt van; hallo, ik lig hier mijn best te doen, je mag wel iets spectaculairder uit je ogen kijken. En bij die linker was het gewoon veel meer mij aankijken. Ja, het zijn die kleine dingetjes; lief lachen, met je haar spelen, een beetje met mijn haar spelen en een beetje met mijn oorlelletje'* (persoonlijke mededeling, 12 februari 2015). Wat betreft verbaal contact tijdens de seks, zijn er weinig mannen die verschil opmerken met seksueel contact buiten de prostitutie. Ook hier geldt: prostituanten zijn verschillende mannen met verschillende behoeften (zie paragraaf 4.1.2). Hun standaarden voor seks, dan wel voor intimiteit, verschillen. Als iemand bij zijn geliefde geen behoefte

heeft aan praten tijdens de seks, dan zal hij dat bij een prostituee ook niet verwachten en waarderen. De eigen interpretatie van intimiteit, het prostitutiebezoek en de verwachtingen kleuren de ervaring van de klanten van prostituees.

4.3.7 Korte samenvatting

Wanneer er een klik is verandert er iets in het contact, dit heeft invloed op zowel het gedrag van de prostituant als dat van de prostituee. Een klik zorgt voor meer intimiteit, maar is niet voor iedereen weggelegd. Hoe vaak een prostituant gebruik maakt van de prostitutie heeft hier invloed op; de band die men opbouwt ontwikkelt zich gedurende meerdere contacten. Of de band door de prostituee wordt ervaren weet men niet. Wel lijkt het soms dat de prostituee een klik ervaart, doordat ze blijk geeft van affectie. Dat kan zowel verbaal als non-verbaal gebeuren. Het tonen van affectie draagt bij aan een intiemere ervaring. Het gaat de respondenten niet enkel om een seksuele ervaring, maar ook om bijzaken zoals ‘*een gelijkwaardige positie*’, ‘*je bij elkaar op je gemak voelen*’ en fysiek contact zoals strelen en zoenen. Dit soort relationele aspecten van het contact, maken dat er meer intimiteit ervaren wordt.

4.4// CONCLUSIE

De conclusie geeft een antwoord op de vraagstelling aan de hand van de zojuist genoemde resultaten. Uit de resultaten van het onderzoek is door het analyseren van elf diepte-interviews met prostituanten een antwoord gekomen op de vraagstelling van het onderzoek: *Hoe ervaren prostituanten intimiteit tijdens het bezoek aan een prostituee?* Hoe intimiteit ervaren wordt is afhankelijk van de behoeften, verwachtingen en opvattingen van de prostituant. Ze geven zelf deels hun eigen ervaring vorm, ze zijn deels zelf verantwoordelijk voor hun intimiteitsbeleving. Niet alle respondenten hebben behoefte aan intimiteit, maar elementen in het contact die bijdragen aan meer intimiteit krijgen van alle respondenten waardering. Er zijn gradaties in intimiteit, waarbij er in meer of mindere mate sprake is van een intieme ervaring. Vier gradaties van intimiteit worden door respondenten onderscheiden: de zakelijke houding (zie paragraaf 4.2.1), de warme houding (zie paragraaf 4.2.4), de klik (zie paragraaf 4.3.1) en de Girl-Friend-Experience (zie paragraaf 4.3.4). Respectievelijk is er een toename van intimiteit. Deze toename heeft te maken met het sterker wordende relationele aspect. Bij de zakelijke houding lijkt het contact te gaan om een uitwisseling van geld en seks. Bij de andere gradaties treedt steeds sterker het relationele aspect op de voorgrond. Het contact met de prostituee lijkt dan minder om geld te draaien. Seks is niet meer het belangrijkste, maar

bijzaken eromheen bepalen een intiemere ervaring, zoals zoenen en strelen. Het contact voelt als een wederzijds contact, waarbij de prostituee het contact lijkt te waarderen. Het ‘ideaal’ voor een intieme ervaring is de Girl-Friend-Experience (GFE); een soort klik waarbij men het gevoel krijgt dat men zich in een liefdesrelatie bevindt. Een GFE is zeldzaam. Bovendien heeft niet iedere respondent behoefte aan een sterke intieme ervaring.

5 // DISCUSSIE

In de discussie worden de onderzoeksresultaten geïnterpreteerd. Er wordt besproken wat de conclusie van het onderzoek betekent voor de doelstelling van het onderzoek. In het eerste deel van de discussie zal worden ingegaan op de theoretische implicaties van het onderzoek, vervolgens op de praktische implicaties en tenslotte op de methodologische gebreken van het onderzoek. In een reflectie op het onderzoek zal worden uitgelegd dat het om een humanistisch onderzoek gaat. Tenslotte worden aanbevelingen gegeven voor vervolgonderzoek.

5.1 // THEORETISCHE IMPLICATIES VAN HET ONDERZOEK

In dit onderzoek naar de intimiteitsbeleving van prostituanten wordt een sociaalpsychologische theorie van Baumeister en Bratslavsky gespiegeld aan de praktijk. Een van de doelen van het onderzoek is om een gat in de literatuur te vullen: er is weinig bekend over de intimiteitsbeleving van prostituanten. In de onderstaande paragrafen wordt besproken wat de resultaten van het onderzoek hebben opgeleverd. Hierbij wordt een relatie gelegd naar het theoretisch kader met daarbij de drie dimensies van intimiteit omschreven door Baumeister en Bratslavsky (1999): zich openstellen naar de ander, het voelen van verbondenheid en het wederzijds tonen van affectie. Naast deze drie dimensies van intimiteit zal er ook worden stilgestaan bij het relationele contact dat een belangrijke factor is voor het ervaren van intimiteit. Hierbij gaat het over intimiteit en zingeving: de humanistische doelstelling van het onderzoek (zie paragraaf 1.5). Tenslotte wordt het thema ‘echt en onecht’ uitgelicht in relatie met het prostitutiebezoek.

5.1.1 Zich openstellen naar de ander

Baumeister en Bratslavsky (1999) verwijzen bij ‘*disclosure*’ naar het zich openstellen naar de ander door het delen van persoonlijke informatie (zie paragraaf 2.1.2). De literatuur schetst de verwachting dat er in een prostitutiebezoek weinig tijd en ruimte is voor een sterke vorm van disclosure.

Ten eerste kan de vraag gesteld worden of intimiteit, volgens de respondenten, te maken heeft met zich openstellen. Uit de gesprekken blijkt dat het uiten van diepe, persoonlijke informatie iets anders is dan zich openstellen. Zich openstellen hoeft niet te betekenen dat er ook daadwerkelijk een uitwisseling is van persoonlijke informatie, maar de mogelijkheid moet er zijn volgens de respondenten. Respondenten waarderen een open

houding, waarbij ze gehoord worden en op een prettige manier met de prostituee in gesprek zijn. Het delen van persoonlijke informatie, zoals het delen van je problemen, is niet iets dat hoort bij een prostitutiebezoek (zie paragraaf 4.1.3). De uitzondering vormt het contact met transseksuele prostituees, waarbij uitgebreid persoonlijke informatie met elkaar wordt gedeeld.

Ten tweede blijkt uit de resultaten dat intimiteit tijd nodig heeft om zich te ontwikkelen. Dit sluit aan bij de theorie van Baumeister en Bratslavsky (1999). Naarmate prostituee en prostituant elkaar vaker zien is er meer diepgang in het contact, geven respondenten aan. Ze hebben het over een band of vriendschapsgevoelens (zie paragraaf 4.3.4). Enkele respondenten geven aan dat er na verloop van tijd zich een vertrouwensband ontwikkelt. Er zijn enkele voorbeelden van respondenten die bij een eenmalig contact meteen 'klikten' met de prostituee, maar de meeste respondenten geven aan zich niet meteen op hun gemak te voelen.

Ten derde kan gezegd worden dat intimiteit van twee kanten moet komen: het is een relationeel begrip. Baumeister en Bratslavsky (1999) hebben het over het belang van de respons bij het openstellen. Een warme sympathieke respons versterkt het gevoel van intimiteit (Baumeister & Bratslavsky, 1999). Dit is herkenbaar onder respondenten; de zakelijke, 'koude' respons wordt als niet intiem bestempeld. Respondenten hebben de neiging om de verantwoordelijkheid voor de intimiteitsbeleving af te schuiven op de houding van de prostituee. Wat dit onderzoek sterk benadrukt, is de verantwoordelijkheid van de prostituant zélf bij het ervaren van intimiteit. Hoe de respondent in het contact staat, beïnvloedt hoe hij zich gedraagt. Zijn gedrag heeft vervolgens invloed op hoe de prostituee zich gedraagt. Hoe deze wisselwerking van intimiteit tussen prostituee en prostituant precies plaatsvindt, wordt niet helder uit de interviews. Wel is duidelijk dat wanneer de respondent een warme respons krijgt van een prostituee, hij dit waardeert en zich hier anders door gedraagt. Een voorbeeld is de prostituant die zegt alleen te willen zoenen met prostituees waarmee hij een band heeft. Deze prostituant toont gedrag afhankelijk van de waardering die hij heeft voor de prostituee.

In het theoretisch kader ging het over de motivatie en het karakter van de prostituanten en hoe deze invloed hebben op de ervaring van intimiteit. Dat de motivatie van de respondent invloed heeft op de ervaring van intimiteit, is een terugkerend element in de resultaten. Respondenten hebben vanuit hun motivatie, verwachtingen van het contact. Daar waar respondenten hoge verwachtingen hebben van het contact, zou dit ook kunnen leiden tot een mindere ervaring van intimiteit. Zo lijkt het erop dat sommige respondenten die zeggen intimiteit te ervaren, minder hoge eisen aan intimiteit stellen dan anderen. De

intimiteitsbeleving kan dus beïnvloed worden door de hoge of lage verwachtingen rondom het ervaren van intimiteit.

Het karakter van de prostituanten speelt ook een rol, in die zin dat een extravert dan wel introvert karakter, respectievelijk zorgt voor een grote of kleinere kans op intimiteit (Baumeister & Bratslavsky, 1999). Dit werd zichtbaar tijdens het houden van de interviews (zie paragraaf 4.1.4). Met betrekking tot de communicatie naar de interviewer toe zijn er respondenten die sterk gericht zijn op een goede communicatie: ze voelen zich verantwoordelijk voor het contact. Dezelfde respondenten stippen de communicatie met de prostituee tevens aan als een van de belangrijkste zaken. Bepalend is ook hoe prostituanten normaal gesproken met seksueel contact omgaan. Voor sommige respondenten lijkt het contact met de prostituee weinig te verschillen van hoe ze met een partnerrelatie omgaan. Het lijkt alsof zij ook binnen een relatie met een geliefde zelden sterke intimiteit ervaren. Dit speelt door in de betekenis die ze aan intimiteit geven, en zo ook in hoe ze intimiteit ervaren.

5.1.2 Het voelen van verbondenheid

Men ervaart een gevoel van verbondenheid als men het belangrijk vindt hoe het de ander vergaat en men de ander waardeert zoals hij of zij is (zie paragraaf 2.1.3). Een gevoel van verbondenheid kan bij een prostitutiebezoek worden tegengewerkt omdat het contact op een economische transactie gebaseerd is, was de aanname vooraf.

Deze aanname sluit aan bij de resultaten van het onderzoek. Verbondenheid wordt ervaren wanneer de economische transactie vergeten wordt. Er zit een paradox in het betalen voor seks. Enerzijds wordt in de motivatie van de prostituant de toegankelijkheid van de prostitutie benadrukt. Het idee van prostitutie is dat men voor seks betaalt; geen betaling is geen seks. Anderzijds wordt de ervaring beter wanneer juist het element van betalen wordt vergeten. Het contact draait om geld, maar de respondenten willen het niet weten. Een gevoel van verbondenheid, en daarmee een gevoel van intimiteit, vindt plaats wanneer het niet lijkt alsof er voor het prostitutiebezoek is betaald. Respondenten weten dat de prostituee haar vak uitoefent om geld te verdienen, maar willen hier in het contact niet mee geconfronteerd worden. Een gewaardeerde prostituee geeft een goede en intieme ervaring doordat ze acteert dat het niet om geld draait, maar om verbondenheid.

Zelf hebben prostituanten een verantwoordelijkheid in het bewerkstelligen van een gevoel van verbondenheid. Soms noemen prostituanten zaken die overkomen als een initiatief om verbondenheid te creëren, zoals het bevredigen van de prostituee. Bij het doorvragen blijkt dat de respondenten dit doen omdat dit henzelf opwindend geeft. Ook het bewerkstelligen van

een klik wordt als een voordeel ervaren, omdat respondenten dan meer voor elkaar kunnen krijgen bij de prostituee. Ze willen zoveel mogelijk profijt hebben van hun betaling. Wanneer een prostituant betoogt zich verbonden te voelen met de prostituee om daar zelf voordeel uit te halen, speelt hij net als de prostituee een spel.

Toch betekent de dienstverlening tussen prostituee en klant niet dat er geen sprake is van een gevoel van verbondenheid. In enkele gevallen zoals bij een Girl-Friend-Experience lijkt het op de verbondenheid die men in een liefdesrelatie ervaart, waarbij er een sterke waardering over en weer is. De waardering van de prostituee verschilt per respondent. Sommige respondenten bekommeren zich om de prostituee, anderen lijken dit minder te doen. Verschillende respondenten spreken hun zorgen uit en willen dat het de prostituee goed vergaat. Meerdere keren benoemen respondenten het contact met een prostituee als vriendschap. Voor het hebben van een gevoel van verbondenheid is het belangrijk dat men de prostituee waardeert en dat de prostituee de respondent waardeert, aldus Baumeister & Bratslavsky (1999). Zij leggen uit dat men bij intimiteit met respect, waardering en betrokkenheid met de ander om gaat (Baumeister & Bratslavsky, 1999). Tijdens een klik krijgen de respondenten het idee dat de prostituee hen ook waardeert: er ontstaat een gevoel van verbondenheid. Onderdeel van het gevoel van verbondenheid is het zich afhankelijk voelen van elkaar (Baumeister & Bratslavsky, 1999). Het zich afhankelijk voelen van elkaar is ongewoon bij een prostitutiebezoek, maar gebeurt soms toch: enkele prostituanten zijn trouw aan één prostituee en maken zichzelf daarmee afhankelijk van de beschikbaarheid van deze prostituee.

Het is lastig te bepalen wanneer respondenten verbondenheid ervaren. Het lijkt erop dat verbondenheid kan worden uitgestraald door de prostituee ten behoeve van economische belangen. Zo wil de prostituee geld verdienen en een goede band met de prostituant zorgt ervoor dat hij nog een keer terugkomt. Toch zijn er aanwijzingen dat respondenten verbondenheid ervaren, zoals op het moment dat ze vriendschap voelen voor een prostituee. Deze verbondenheid ervaren ze zelfs wanneer het duidelijk is dat het contact voor de prostituee om geld draait. Dit zou betekenen dat verbondenheid niet gemeend hoeft te zijn om het te kunnen ervaren, paragraaf 5.1.6 gaat hier verder op in.

5.1.3 Het tonen van wederzijdse affectie

Vanuit de literatuur kan worden aangenomen dat er weinig sprake zal zijn van het tonen van wederzijdse affectie in het contact tussen prostituee en prostituant (zie paragraaf 2.2.6). Dit is

gebaseerd op de aanname dat de prostituee weinig affectie zal ervaren en dus ook weinig affectie zal tonen.

De respondenten tonen affectie naar de prostituee door specifiek dié prostituee te kiezen. Verschillende respondenten hebben het idee dat óók zij door de prostituee uitgekozen worden. Enkele prostituanten noemen dit als reden voor een prostitutiebezoek, want het geeft hen een gevoel van zelfvertrouwen. Door het wel of niet tonen van affectie vanuit de prostituee voelen deze respondenten zich wel of niet gewaardeerd. Dat een prostituee affectie toont, kleurt de ervaring van alle respondenten: hierdoor wordt het relationele zichtbaar. Respondenten verbinden relationele elementen met een betere ervaring en een intiemer contact. Het tonen van affectie vanuit de prostituee is dus een voorwaarde voor het ervaren van intiemer contact.

Of de prostituees werkelijk affectie voelen, is voor meerdere respondenten minder belangrijk dan het feit dat ze affectie tonen. Het tonen van affectie is een mogelijkhedenvoorwaarde voor intimiteit. Bij een gevoel van verbondenheid verwijzen respondenten naar de houding van de prostituee. Deze houding geeft wel of niet blijk van affectie. Zo wordt een gevoel van verbondenheid het sterkst ervaren bij de GFE; wanneer ze het gevoel krijgen dat de prostituee om hen geeft. Ook bij het zich openstellen naar de ander speelt het tonen van affectie een rol. Een voorbeeld is dat bij een zakelijke houding geen intimiteit wordt ervaren omdat de prostituees zich afstandelijk opstellen en zich niet openstellen; ze tonen geen affectie. Prostituanten krijgen het idee dat de prostituees zich openstellen door de mate van affectie die ze tonen.

Op verschillende manieren wordt door prostituees affectie getoond, zowel verbaal als non-verbaal. Affectie tonen tijdens de seks kan volgens Baumeister en Bratslavsky (1999) op drie manieren: oogcontact maken, zoenen en *'romantic talk'*, waarbij er lieve dingen tegen elkaar gezegd worden. Enkele respondenten spreken specifiek uit dat zoenen en oogcontact tijdens de seks bijdragen aan een betere ervaring. Als toevoeging worden ook andere 'bijzaken' van seksueel contact gewaardeerd, zoals strelen en kusjes geven. De helft van de respondenten heeft met een prostituee gezoend, daar waar onderzoek van De Baar en anderen (1996) aantoonde dat dit eigenlijk zelden voor kwam. Respondenten maken onderscheid in gradaties van fysiek contact en leggen daarbij een brug met het ervaren van intimiteit. Bijzaken maken de ervaring intiemer dan bij enkel geslachtsgemeenschap. Er kan dus gesteld worden dat er meer affectie getoond wordt dan tot nu toe uit onderzoek naar voren kwam.

5.1.4 Intimiteit als relationeel begrip

Een conclusie van het onderzoek is dat intimiteit respectievelijk toeneemt wanneer het relationele contact sterker wordt. Dit is op het eerste oog een logische conclusie aangezien intimiteit iets is wat zich tussen twee mensen afspeelt. Toch komt dit in andere onderzoeken niet zo sterk naar voren. Baumeister en Bratslavsky (1999) hebben het hier wel over, in de zin van *'mutual'*; wederzijds. Deze sociaalpsychologen hanteren een globale opvatting van intimiteit door het onderscheiden van drie dimensies waarbij de nadruk niet ligt op het relationele, zoals dat in dit onderzoek het geval is. Intimiteit is door Baumeister en Bratslavsky abstract omschreven, wat het lastig maakt de brug naar de praktijk te onderzoeken. Intimiteit blijft door deze definitie moeilijk grijpbaar. Denijs Bru (2008) vertelt hoe moeilijk het is om uit te leggen wat er met intimiteit wordt bedoeld. Wanneer er wordt gesproken over intimiteit heeft men het niet over een inhoud, maar eerder over een dynamiek tussen twee personen (Bru, 2008). Intimiteit is geen losstaand begrip, maar is nauw verbonden met wat er gebeurt in het contact tussen mensen. Bru (2008) definieert contact als *'een gebeuren waarin een grens van één persoon de grens van een ander raakt'* (Bru, 2008, p. 88). Intimiteit is dus in wezen een zaak die zich afspeelt tussen twee personen, wat ook in dit onderzoek blijkt door de invloed die prostituee en prostituant op elkaar hebben.

In de omgang tussen mensen spelen belangen steeds een rol (Bru, 2008). Dit is zichtbaar bij de respondenten die vanuit bepaalde seksuele behoeften een prostituee betalen. Mensen zijn steeds op zoek naar manieren om behoeften te bevredigen (Bru, 2008). Dit is geen eenzijdig proces. Zo hebben in het contact zowel de prostituee als de prostituant behoeften die ze proberen te bevredigen (zie paragraaf 5.1.2). Toch blijkt het belang van het relationele aspect groter dan aanvankelijk in het theoretisch kader het geval leek. De vier gradaties in het contact met de prostituee tonen dit aan: de zakelijke houding, de warme houding, de klik en de GFE. De intimiteitsbeleving neemt respectievelijk toe wanneer het relationele aspect meer op de voorgrond raakt. Ook andere zaken lijken naar het relationele aspect te wijzen. Het tonen van affectie wordt belangrijk bevonden doordat het gaat om de bevestiging van het wederzijdse contact (zie paragraaf 5.1.3).

5.1.5 Zingeving en intimiteit

In paragraaf 1.5 werd er gesproken over zingeving, een kernbegrip uit de humanistiek. Een doelstelling van dit onderzoek was om inzichtelijk te maken hoe intimiteit bij prostituanten vorm krijgt, waardoor de relatie tussen zingeving en intimiteit beter begrepen kan worden. Hieronder zal uit worden gelegd hoe deze met elkaar verbonden zijn.

Respondenten geven op verschillende manieren betekenis aan intimiteit en het prostitutiebezoek. Sommigen komen voor specifieke seksuele wensen, anderen hebben behoeften aan intiem contact. Respondenten geven op een andere manier ‘zin’ aan de ervaring. Toch waarderen alle respondenten een fijne omgang waarbij je *‘humaan met elkaar bezig bent’* (persoonlijke mededeling, 7 maart 2015). Elementen van intimiteit worden door alle respondenten gewaardeerd. Aan de ervaring van intimiteit hangt een positief gevoel: het geeft meer betekenis aan het contact. Zingeving en intimiteit hangen sterk samen voor een deel van de respondenten. Intimiteit heeft een normatieve waarde; het zorgt voor een sterkere waardering van het contact.

Bij het ervaren van een intiem en zinvol contact is het belangrijk hoe men als prostituee en prostituuant met elkaar omgaat. De kern van intiem contact uit zich, aldus dit onderzoek, in de ervaring van een wederzijds contact. De waardering vanuit de prostituee geeft de respondenten een gevoel van intimiteit. Een tegengestelde zakelijke houding geeft respondenten een slecht gevoel. De respondenten lijken bevestiging te willen ontvangen vanuit de prostituee, ze willen dat het voor haar ook een prettig contact is. Wanneer dit het geval lijkt, geven respondenten op een positieve manier betekenis aan de ervaring. Betekenisgeving heeft te maken met zingeving. Waarom geven respondenten een positieve betekenis aan de ervaring wanneer ze bevestiging krijgen van de prostituee?

Een auteur die schrijft over zingeving is Baumeister, dezelfde auteur die schrijft over intimiteit. In tabel 8 zijn de vier behoeften van zingeving weergegeven (Baumeister, 1991).

Tabel 8 Vier behoeften van zingeving volgens Roy Baumeister

Behoefte	Uitleg
Doel	Een behoefte van zin waarbij men betekenis geeft aan een doel in de toekomst.
Waarden	Opvattingen die uitmaken of handelingen gerechtvaardigd zijn
Werkzaamheid	Een behoefte waarbij men het idee heeft controle te hebben over het eigen handelen en de resultaten ervan.
Eigenwaarde	Respect ervaren voor zichzelf, maar ook respect ontvangen van anderen.

De bevestiging die respondenten willen van de prostituee heeft rechtstreeks verband met de behoefte aan ‘eigenwaarde’; ze willen respect ontvangen van anderen. Veel respondenten

schamen zich voor het feit dat ze gebruik maken van een prostitutie. Tijdens de interviews zijn de respondenten bezig met het rechtvaardigen van hun gedrag (zie paragraaf 4.1.2). Zo leggen enkele respondenten uit dat zij meestal oudere prostituees kiezen, omdat er volgens hen een kleinere kans is dat die gedwongen hun vak uitoefenen. Wanneer prostituanten het idee hebben dat het contact niet wederzijds is, kan het zijn dat de prostituee tegen haar wil in de prostitutie is beland. Dit raakt voor vele respondenten een morele kwestie, waarbij hun gedrag niet gerechtvaardigd kan worden. Volgens hen ontbreekt dan het respect; men gaat met iemand naar bed die dat niet wil. Hiermee komen de behoeften ‘eigenwaarde’ en ‘waarden’ in het geding. Door het tonen van affectie lijkt de prostituee het contact te waarderen. Hierdoor heeft de prostituant het idee dat hij controle heeft over de resultaten van zijn eigen handelen: de ‘werkzaamheid’. Een ervaring waarbij de prostituee zich zakelijk opstelt brengt zo de behoeften van zingeving aan het wankelen. Zingeving wordt juist ervaren wanneer de prostituant achter zijn daden staat: dit gebeurt wanneer er een prettig contact is tussen prostituee en prostituant. Een deel van de respondenten geeft zin aan het prostitutiebezoek en keert steeds terug. Voor enkele respondenten was het een eenmalige ervaring, juist door een gebrek aan zingeving.

5.1.6 Echtheid en onechtheid

Echtheid en onechtheid zijn thema’s die terugkomen in het contact tussen prostituee en prostituant (zie paragraaf 5.1.2). Overdreven en geacteerd gedrag wordt als ‘nep’ en niet intiem bestempeld. Respondenten weten dat het contact voor de prostituee om geld verdienen gaat: de basis van het contact is een economische transactie. Wanneer ze een ‘goede actrice’ treffen, kunnen ze dit vergeten en een vorm van intimiteit ervaren. Het lijkt niet mogelijk om intimiteit te ervaren als de prostituee de prostituant enkel ziet als middel voor geld. Eerder bleek in de discussie dat juist het relationele aspect belangrijk is voor het ervaren van intimiteit: men wil bij intimiteit het idee hebben dat er wederzijdse gevoelens zijn (zie paragraaf 5.1.5). Een gemeente houding vanuit de prostituee lijkt dus een mogelijkheidsvoorwaarde voor het ervaren van intimiteit.

Baudrillard is een Franse filosoof die schrijft over de schijn van de werkelijkheid (Van Gils, 1993). In de huidige maatschappij kan alles zichtbaar worden gemaakt. Als voorbeeld worden pornovideo’s genoemd die geslachtsorganen groter in beeld brengen dan dat ze werkelijk zijn. Baudrillard komt met de term ‘*simulatie*’. Hierbij heeft hij het over een representatie van de werkelijkheid, zoals schijnhandelingen door mensen. Acterende prostituees zouden een voorbeeld kunnen zijn van mensen die met schijn handelen.

Baudrillard legt uit dat wanneer dingen meer zichtbaar lijken te zijn, er minder zicht is op de waarheid: wat werkelijk is raakt juist meer verborgen (Van Gils, 1993). Er zijn veel representaties van de werkelijkheid waardoor het lastig te bepalen is wat wel en niet echt is. Baudrillard stelt de vraag: wat is de grens tussen echt en onecht?

Dit is door te trekken naar de context van de prostitutie. Volgens prostituanten doen prostituees schijnhandelingen wanneer ze een zakelijke houding aannemen en overdreven kreunen of ongepaste complimenten geven (zie paragraaf 4.2.2). Het doel van de prostituee is altijd geld verdienen, ook bij een warme houding of een klik. Toch is ook hier de grens tussen echtheid en onechtheid niet helemaal helder. Wanneer prostituees affectie tonen kan dit gespeeld zijn, ten behoeve voor het verdienen van geld, maar het kan toch ook gemeend zijn? Net als in de filosofie van Baudrillard blijft de vraag onbeantwoord wanneer iets echt of onecht is. Het blijft onhelder of prostituees zo nu en dan wel ‘echte’ intimiteit ervaren in het contact met de prostituant. Doordat dit onhelder is, blijft er een mogelijkheid bestaan dat prostituees gemeende affectie tonen. Intimiteit is een relationeel begrip waarbij de voorwaarde is dat men het gevoel heeft het van twee kanten wordt ervaren. De optie dat prostituees soms intimiteit ervaren geldt als mogelijksvoorwaarde voor het ervaren van intimiteit.

Een andere manier om naar echtheid te kijken is door middel van het authenticiteitsideaal in de filosofie van Charles Taylor en de levenskunst van Joep Dohmen. Hier vindt men echtheid in zichzelf, doordat men eerlijk en trouw is naar zichzelf (Taylor, 1994; Dohmen, 2008). Taylor plaatst het authenticiteitsideaal tegenover het autonomie-ideaal van Bloom (Taylor, 1994). Bloom geeft aan dat mensen elkaar als middel behandelen: we zijn allemaal handelswaar. We stellen ons op als klanten om onze behoefte te bevredigen. Dit is hoe hij de huidige individualistische maatschappij beschrijft. Het authenticiteitsideaal gaat ook uit van een individualistische maatschappij, maar beschrijft dat de mens de neiging heeft trouw te zijn aan de eigen waarden en handelt vanuit zelfverantwoordelijkheid. Joep Dohmen (2008) noemt dit een houding van waarachtigheid.

Opvallend is dat de antwoorden van de respondenten in eerste instantie aansluiten bij de ideeën van Bloom. Ze lijken zich soms ook klant te voelen (zie paragraaf 5.1.4). Aan de andere kant schamen ze zich voor hun egoïstische gedrag (zie paragraaf 4.1.2). Volgens het authenticiteitsideaal is een egoïst ‘*inauthentiek voorzover hij de slaaf is van zijn behoeften en hebzucht*’ (Dohmen, 2008, p.194). Uit het verrichte onderzoek blijkt dat respondenten niet zo egoïstisch zijn als ze zich voordoen. De meeste respondenten lijken niet alleen aan zichzelf te denken, maar zijn bezig met hoe ze overkomen bij de prostituee en hoe ze zich gedragen.

Authenticiteit heeft een dialogisch karakter; het krijgt vorm in de relatie met anderen. Prostituanten zijn bezig met thema's als erkenning. Taylor (1994) legt uit dat we erkenning nodig hebben van anderen, zeker in deze maatschappij die weinig houvast biedt over wat goed en slecht is. Prostituanten lijken deze erkenning te zoeken bij de prostituee (zie paragraaf 5.1.3). Aanvankelijk lijkt het alsof ze het contact met de prostituee als instrumenteel aanvaarden, maar eigenlijk doen ze dat niet. Ze willen de prostituee niet als instrument zien voor hun wensen en andersom willen ze niet dat de prostituee hen als louter zakelijk behandelt. Er is een verlangen naar wederzijdse erkenning.

Een vraag die blijft bestaan is wanneer respondenten trouw zijn aan zichzelf. Een mogelijk antwoord is dat ze trouw zijn aan zichzelf wanneer ze erkennen dat de prostituee voor hen geen instrument is, maar dat ze meer willen dan alleen seks. Ze zijn trouw aan zichzelf wanneer ze toegeven dat intieme zaken het contact beter maken. Had Nietzsche dan toch gelijk in paragraaf 2.1.1; dat intimiteit alleen voor zelfbewuste personen is weggelegd? Het lijkt erop dat intimiteit een relationeel begrip is, waarbij de echtheid zit in het erkennen dat het niet enkel een instrumentele uitwisseling is tussen prostituee en prostituant. Er speelt altijd meer dan alleen seks.

5.2 // PRAKTISCHE IMPLICATIES VAN HET ONDERZOEK

Naast theoretische doelstellingen, zijn er ook een aantal praktische doelstellingen van het onderzoek. De praktische doelstellingen gaan over het effect dat het onderzoek zou kunnen hebben op het beleid of op educatieve projecten.

5.2.1. Aanbevelingen voor het prostitutiebeleid

Een van de doelstellingen van het onderzoek is om een taboedoorbrekend onderzoek te doen. In paragraaf 1.2 wordt uitgelegd dat er een taboe heerst op het bezoeken van de prostitutie. De misstanden in de prostitutie worden benadrukt in de media, maar ook in het beleid speelt dit een rol. Het beleid rondom prostituanten is voornamelijk gericht op de signalerende functie die prostituanten kunnen hebben bij het melden van gevallen van gedwongen prostitutie. De signalerende functie betekent dat prostituanten verantwoordelijkheid krijgen over het welzijn van de prostituees (Flight & Hulshof, 2009).

Of prostituees gedwongen werken is iets waar verscheidene respondenten zich zorgen over maken, blijkt uit de interviews (zie paragraaf 4.1.2). Wanneer prostituanten een signalerende functie krijgen, zal dit hun beleving van het contact beïnvloeden met daarbij de ervaring van intimiteit. Het relationele zal dan deels plaats maken voor een controlerende taak

van de prostituant. Een parallel kan worden getrokken met iemand die graag films kijkt en tijdens het filmkijken de opdracht krijgt een beoordelingsformulier in te vullen. Een film kijken wordt dan een andere belevenis door de opgelegde opdracht. Net als in dit voorbeeld, zal de ervaring van de prostituant veranderen als hij moet beoordelen of er sprake is van dwang. Het contact zal hierdoor beïnvloed worden, hij is verplicht de prostituee op een bepaalde manier te bekijken. De prostituee zal mogelijk ook haar gedrag veranderen.

Dit betekent niet dat gedwongen prostitutie niet moet worden aangepakt. Een respondent vertelde dat er in vertrouwen door de prostituee werd verteld dat ze gedwongen haar werk deed. Dit raakte hem, maar om dit naar buiten te brengen was een stap te ver. Er is veel schaamte onder prostituanten, het taboe is merkbaar in de interviews. Schaamte is een morele emotie; men mag iets niet doen en wordt daar op veroordeeld (Van Reijen, 1995). Spinoza benoemt schaamte als: *'iets wat je gedaan hebt en wat anderen afkeuren'* (Van Reijen, 1995, p. 160). Jorna (2008) heeft het over sociale schaamte waarbij men zich aanpast aan gedragsnormen in de maatschappij. Deze opvattingen van schaamte zijn sterk gerelateerd aan de benoemde definitie van het taboe: *'iets dat niet gedaan of gezegd mag worden'* (Van Dale', 2014). Men kan dus constateren dat schaamte voor een prostitutiebezoek voortkomt uit het taboe dat op prostitutie heerst. Dit taboe moet deels verdwijnen, wil een signalerende functie kunnen werken. Anders is de stap te groot om met dergelijke informatie naar buiten te komen. Daar waar in beleidsstukken de ervaringen van klanten vaak niet in beeld zijn, worden ze in dit onderzoek juist naar voren gebracht. Een taboe zal niet zomaar verdwijnen maar, door net als in dit onderzoek, de beleving van de prostituant in beeld te brengen, kan er een genuanceerder beeld ontstaan ten gunste van het beeld van de *' hoerenloper'*.

5.2.2 Aanbevelingen voor educatieve voorlichtingsprojecten

Een tweede praktische doelstelling is om de informatie uit het onderzoek in te zetten bij educatieve voorlichtingsprojecten. Wat betreft educatieve voorlichtingsprojecten geeft dit onderzoek informatie over de relatie tussen seksualiteit en intimiteit. De relationele basis van intimiteit maakt de seksuele ervaring prettiger. Het gaat de prostituanten niet enkel om geslachtsgemeenschap: *'Als je je alleen maar focust op het klaarkomen, dan kun je net zo goed een opblaaspop pakken, dan ben je er ook vanaf'* (persoonlijke mededeling, 1 maart 2015). Het gaat dus niet om een eenzijdig seksueel contact. Voor een prettige seksuele ervaring is meer nodig, zoals het tonen van affectie, waardoor men het idee krijgt dat de ander hen waardeert. In educatieve voorlichtingsprojecten kan men deze bevindingen inzetten.

Verschillende educatieve projecten zijn gericht op het voorlichten van jongeren over pornografie, condoomgebruik en het grenzen stellen op seksueel gebied (Rutgers, 2014). Eén van de prostituanten, een tweeëntwintigjarige respondent, gaf aan dat hij door porno te kijken een fetisj voor transseksuelen heeft ontwikkeld. Zijn fetisj is voor hem een motief om prostituees te bezoeken. Verschillende respondenten hebben seksuele wensen waar de prostitutie een oplossing voor biedt. Een voorbeeld hiervan is dat één van de respondenten naar gangbangs gaat. Een gangbang is een bekend fenomeen in de porno-industrie, waarbij meerdere mannen seks hebben met één vrouw. Eenentachtig procent van de achttienjarige jongens in Nederland kijkt naar porno (De Graaf, et al., 2012). Hiermee is niet gezegd dat porno kijken ‘gevaarlijk’ is, maar wel dat dit effecten kan hebben op de beleving van seksualiteit. De stap om een prostituee te bezoeken kan voortkomen uit seksuele behoeften die men door porno kijken heeft ontwikkeld.

Educatieve voorlichtingsprojecten gaan ook over condoomgebruik. Een condoom zou volgens onderzoek niet altijd gebruikt worden in de prostitutie (zie paragraaf 2.2.6). In dit onderzoek gaven alle respondenten aan een condoom te gebruiken en zich bewust te zijn van het gevaar om geen condoom te gebruiken. Is dit toeval? Hebben de respondenten naar waarheid geantwoord? Een mogelijkheid is dat meedoen aan een onderzoek een bepaald soort prostituanten trekt; prostituanten die over hun ervaringen willen vertellen. Dit vormt een specifieke selectie van klanten van de prostitutie, die mogelijk meer bewust zijn van de consequenties van een prostitutiebezoek.

Ander onderzoek van de organisatie Rutgers gaat over jongeren en hun grenzen op seksueel gebied (Cense & Van Dijk, 2010). Er wordt uitgelegd dat meisjes soms met jongens naar bed gaan zonder dat ze dat zelf echt willen. Het onderzoek naar de intimiteitsbeleving van prostituanten maakt duidelijk dat het wederzijds waarderen van het seksuele contact bepalend is voor de seksuele ervaring. Soms lijken mannen de macht te willen hebben: *‘Natuurlijk ik heb de macht, ik heb het geld, ik bepaal wat er gebeurt’* (persoonlijke mededeling, 27 februari 2015). Het lijkt alsof ze zich superieur voelen. Uiteindelijk lijkt toch de vrouw de macht te hebben, hoe zij zich opstelt bepaalt voor een groot deel de beleving (zie paragraaf 4.2.5). Sterker nog, de man kan wel zeggen ik heb het geld, maar de vrouw bepaalt waarvoor de mannen mogen betalen. Een respondent noemde een voorbeeld dat hij voor twee uur moest betalen en de prostituee na een half uur vertrok: *‘Ja, dan voel je je wel verneukt’* (persoonlijke mededeling, 2 maart 2015). Het is en blijft een economische overeenkomst.

Kant schreef ooit *‘Ieder mens moet behandeld worden als een doel, niet als een middel’* (Vanheste, 2007, p.86). Prostituees stellen zich in zekere zin als middel op, namelijk

als middel voor seks. Dit betekent niet dat zij als mens een middel zijn, ze hoeven dus ook niet als middel behandeld te worden. De menselijkheid mag niet ontbreken geven respondenten zelf ook aan: *‘Dat je humaan met elkaar bezig bent. Dat je niet de een als vlees behandelt en de ander als geld behandelt. Gewoon allebei als persoon behandeld worden’* (persoonlijke mededeling, 7 maart 2015). Voor het humanisme is het belangrijk dat mensen elkaar als gelijken behandelen (Vanheste, 2007). Een respectvolle, menselijke omgang met elkaar is belangrijk. Door educatieve projecten kan men deze waarden overbrengen op anderen: *‘Gerelateerd aan een relatief optimistische mensopvatting is het grote belang dat het humanisme hecht aan opvoeding en onderwijs. Deze vormen immers de eerste aanzet tot zowel de vervulling van het individuele leven als de integratie van het individu in de samenleving’* (Vanheste, 2007, p.82). Het humanistische bildungsideaal benadrukt hoe onderwijs belangrijk is voor de vorming en menselijke ontplooiing. Ook op seksueel gebied is het belangrijk dat mensen gevormd worden en zich ontplooiën, zeker als het gaat om een menswaardige omgang met elkaar tijdens seksueel contact.

5.3 // REFLECTIE OP HET ONDERZOEK

In deze paragraaf zal er worden teruggekeken op het onderzoek. In eerste paragraaf wordt een humanistische reflectie gegeven op de gebruikte sociaalpsychologische theorie. Vervolgens wordt terugverwezen naar de methode en gekeken naar de geldigheid van het onderzoek.

5.3.1 Een humanistiek onderzoek

Aanvankelijk leek het door de keuze van de literatuur een sociaalpsychologisch onderzoek te worden (zie paragraaf 1.5). Het onderzoek betreft geen sociaalpsychologisch onderzoek, maar een humanistiek onderzoek waarbij er aandacht is voor waarden en betekenisgeving.

Hieronder wordt uitgelegd waarom.

Ten eerste richt humanistiek onderzoek zich op andere zaken dan sociaalpsychologisch onderzoek. Sociaalpsychologisch onderzoek gaat over gedachten, gevoelens en gedragingen van mensen en op welke manier deze worden beïnvloed (Aronson, et al, 2007). Bij humanistiek onderzoek wordt ook gevraagd naar de betekenis die mensen geven aan deze gedachten, gevoelens en gedragingen. In dit onderzoek is dit zichtbaar omdat er gevraagd is naar het gevoel, de waardering en de betekenis van de ervaringen van de prostituanten. Sociaalpsychologisch onderzoek en humanistiek onderzoek sluit elkaar niet uit. Kenmerken van humanistiek onderzoek kunnen in verschillende soorten onderzoek voorkomen. Een humanistiek onderzoeker heeft een respectvolle houding (Brouwer, 2008).

De onderzoeker maakt contact vanuit betrokkenheid, openheid en stelt zich kwetsbaar op. Sools (2008) legt uit dat de relatie tussen onderzoeker en onderzochte een dialogische relatie is; een relatie die samen wordt vormgegeven. In deze relatie is er ruimte voor reflectie op alledaagse verhalen. Als humanistisch onderzoeker is er tijdens dit onderzoek geprobeerd zoveel mogelijk ruimte te bieden aan het verhaal van de respondenten en zijn hun verhalen serieus genomen. Het ontwikkelen van een vertrouwensrelatie, waarbij men zich open en betrokken opstelt, is een voorwaarde om ruimte te creëren voor de respondent om zijn verhaal zo open mogelijk te kunnen vertellen.

Een tweede reden waarom het een humanistisch onderzoek betreft, is de nadruk die het onderzoek legt op de ervaringen. De narratieve opvatting gaat ervan uit dat mensen betekenis geven aan hun ervaringen door verhalen te vertellen (McAdams, 1993). Volgens McAdams (1993) zit er een psychologische betekenis aan het vertellen van levensverhalen. Dit werd zichtbaar in het onderzoek. Na afloop van de interviews werd iedere keer gevraagd hoe de respondenten het interview hadden ervaren. Bijna iedere respondent benadrukte dat hij het erg prettig had gevonden zijn verhaal te delen. Respondenten vertelden dat ze nog nooit zo diep op hun prostitutie-ervaringen waren ingegaan. Bepaalde aspecten van het bezoek kregen voor hen nieuwe betekenis doordat ze erover vertelden. Een aantal respondenten had nog nooit aan iemand verteld een prostituee bezocht te hebben. Ze gaven hun ervaringen betekenis door erover te vertellen, legden ze na afloop uit. Dit gaat over zingeving. Als onderzoeker is het belangrijk om hier zorgvuldig mee om te gaan. Door wat gezegd wordt steeds in de context te begrijpen, zorgt men ervoor dat de betekenis van het verhaal niet verdraaid wordt.

Een derde reden waarom dit onderzoek een humanistisch onderzoek betreft is omdat de respondent begrepen wordt in zijn eigen context. Volgens Heidegger (1998) zijn mensen anders ‘gesitueerd’; mensen staan verschillend in de wereld. Hij omschrijft de existentie van de mens in de volgende woorden: *‘Erzijn is een zijnde dat zich in zijn verstaand tot dit zijn verhoudt’* (Heidegger, 1998, p.80). De motivatie en het gedrag van mensen en dus ook van de respondenten slaat steeds terug op wie men is; op hoe men existeert. De respondenten worden gevraagd naar hun motieven, verwachtingen en opvattingen van het prostitutiebezoek (zie paragraaf 4.1). Iedere respondent is anders, men spiegelt zijn eigen ervaringen aan zijn eigen leven. Bij humanistisch onderzoek is het belangrijk om zo dicht mogelijk bij de sociale en persoonlijke werkelijkheid van de respondent te blijven (Sools, 2008). De analyse is daarom weergegeven in alledaagse taal. Als humanistisch onderzoeker probeert men het verhaal van de respondent te begrijpen vanuit de context van de respondent. Dit sluit aan bij de hermeneutiek; de ervaringen van de respondenten worden in het geheel geplaatst (zie

paragraaf 1.5). Dit betekent voor het onderzoek dat er een genuanceerd beeld ontstaat van de intimiteitsbeleving van de respondenten: er wordt weinig gegeneraliseerd en gepoogd zo dicht mogelijk bij de ervaring van de respondenten te blijven.

5.3.2 Methodologische keuzes

Kwalitatief onderzoek onderzoekt welke betekenis mensen geven aan hun sociale werkelijkheid (Boeije, et al., 2009). Hierdoor is kwalitatief onderzoek vooraf niet precies vast te leggen in een vaststaand onderzoeksplan, maar is het onderzoeksplan flexibel. Enkele keuzes zijn gedurende het onderzoek overdacht. Dit gebeurde bijvoorbeeld toen bleek dat een respondent een relatie had met een prostituee. Hier was niet op gerekend: is het dan nog wel betaalde seks? Uiteindelijk is deze ervaring uit het onderzoek weggelaten.

Een andere kwestie waar vooraf niet op gerekend was, is dat de respondenten het lastig vonden om hun ervaringen te delen op een openbare plek. Het is lastig om de anonimiteit garant te stellen én een goed hoorbaar gesprek op tape te hebben. Hierdoor kwam de betrouwbaarheid van het onderzoek in het geding. Eén keer is de opname fout gelopen; het interview is toen direct opnieuw gehouden.

5.3.3 Validiteit

Een wetenschappelijk onderzoek moet valide zijn. Externe validiteit gaat over de representativiteit van het onderzoek. Het ontbreken van een belangrijke doelgroep, namelijk de allochtone prostituant, vormt een beperking van het onderzoek. Het hanteren van logische argumentaties en een kloppende topiclijst zijn aspecten van interne validiteit. Hierbij is het belangrijk om zich als onderzoeker bewust te zijn van zijn of haar aannames. Een onderzoeker is namelijk een normatieve professional. Deze term, welke veel gebruikt wordt in de humanistiek, gaat erover om als professional te kijken naar de eigen waarden en opvattingen (Keinemans, et al., 2014). Als kwalitatief onderzoeker zet men zichzelf als persoon in om inzicht te krijgen in het leven van anderen (Sools, 2008). Als onderzoeker binnen het thema prostitutie heeft men altijd aannames en opvattingen die de objectiviteit van het onderzoek in de weg zitten (Wagenaar & Altink, 2009). De onderzoeker probeert zich bewust te zijn van deze aannames. Bijvoorbeeld; intimiteit is voor mij als onderzoeker belangrijk tijdens een seksueel contact (zie voorwoord). Dit heeft invloed gehad bij het formuleren van de vragen en het doorvragen, daar waar respondenten aangaven weinig behoefte aan intimiteit te hebben. Hetzelfde geldt voor de topiclijst, welke vanuit de literatuur is opgesteld, met vragen gericht

op de intimiteitsbeleving. Tijdens de interviews bleek dat sommige vragen niet werkten bij bepaalde respondenten; de respondenten die weinig intimiteit leken te ervaren. In die gevallen sloten de topics weinig aan bij het verhaal van de prostituant. Toch werden er uiteindelijk bij alle respondenten thema's aangestipt die met intimiteit te maken hadden. Ondanks dat de vragen niet altijd aansloten, bleek dat er toch in bepaalde mate intimiteit speelde.

Het onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat intimiteit een lastig begrip is. De gehanteerde opvatting van Baumeister en Bratslavsky (1999) geeft een breed beeld van intimiteit. Ook de respondenten benoemen vele elementen die betrekking hebben op intimiteit: ongeveer dertig thema's kwamen in de interviews aan bod. Niet alle thema's zijn gebruikt, zo bleven sommige thema's buiten beeld zoals drugsgebruik, correct gedrag en seksuele wensen. Steeds moet er door de onderzoeker een balans worden gevonden tussen een open houding en de afbakening van het onderzoek. Het abstracte begrip intimiteit wordt in de verhalen van respondenten uiteengezet in andere abstracte begrippen zoals '*vertrouwen*' en '*oprechtheid*'. Respondenten spreken elkaar tegen en soms ook zichzelf. Dit maakt het lastig om geldende uitspraken te doen: de verhalen verschillen in definitie, waardering en beleving van intimiteit. Vanuit de humanistiek is het belangrijk door de bril van de ander naar de werkelijkheid te kijken; het verhaal te begrijpen vanuit de context van de mens. Bij het analyseren probeert men hier recht aan te doen en tegelijkertijd moeten er logische redeneringen worden gemaakt om tot een valide onderzoek te komen.

5.4 // AANBEVELINGEN VOOR VERVOLGONDERZOEK

Het onderzoek heeft enkele resultaten opgeleverd, maar er blijven nog veel vragen over. Vervolgonderzoek zou zich met deze vragen kunnen bezighouden.

5.4.1 Allochtone en getrouwde respondenten

De uitkomsten van dit kwalitatieve onderzoek duiden niet op causale verbanden, de verbanden die gelegd worden zijn slechts indicaties. Er zal vervolgonderzoek moeten worden gedaan wil men deze indicaties kunnen verifiëren. Een onderzoek met meer respondenten en onderzoekers zal zorgen voor een beter beeld over de beleving van intimiteit door prostituanten. In een vervolgonderzoek zullen ook allochtone respondenten meegenomen moeten worden om een representatiever beeld te geven van de onderzoekspopulatie. Zoals aangegeven trekt dit onderzoek bepaalde mensen aan: namelijk zij die hun ervaringen willen delen (zie paragraaf 5.2.2).

Ook getrouwde mannen waren ondervertegenwoordigd. In dit onderzoek waren slechts twee mannen getrouwd toen ze een prostituee bezochten (zie paragraaf 3.4). Zij deden hier niet stiekem over en hun partners wisten ervan of ze lagen in scheiding. Toch zou, aldus de literatuur, de helft van de prostituanten getrouwd zijn (zie paragraaf 2.2.3). Hoe zit het met prostituanten die dit onderzoek niet heeft bereikt; zoals mannen die stiekem een prostituee bezoeken?

5.4.2 Afbakenen van het onderzoek

Wil men als onderzoeker sterkere conclusies over de intimiteitsbeleving van prostituanten trekken, dan is het een optie om het onderzoek verder af te bakenen. Met het onderwerp intimiteit kwamen er veel thema's aan bod. In vervolgonderzoek zou je intimiteit kunnen inperken door alleen te vragen naar de Girl-Friend-Experience, omdat het daar specifiek om intimiteit lijkt te gaan. Ook de brede onderzoekspopulatie zorgde voor een minder duidelijke uitkomsten, maar droeg wel bij aan meer representativiteit. Door in een vervolgonderzoek in te zoomen op dan wel 'heavy users' dan wel eenmalige bezoekers, kunnen er uitgebreidere conclusies getrokken worden. Eenmalige bezoekers hebben nooit een vaste prostituee, daar waar frequente bezoekers deze soms wel hebben. Uit de resultaten blijkt dat wanneer men meer tijd doorbrengt met een prostituee er een sterkere band wordt opgebouwd (zie paragraaf 4.3.2).

Wanneer er gekeken wordt naar de intimiteitsbeleving van de onderzoekpopulatie is het verlangen naar intimiteit het sterkste bij respondenten die wel intimiteit willen, maar er moeite mee hebben het te krijgen op de 'normale' manier. Het gaat dan over respondenten die moeilijk contact leggen door een lichamelijke of sociale beperking: Stéphane is slechtziend en Jannes heeft autisme. Het is interessant om bij prostituanten met beperkingen, die wel specifiek intimiteit behoeven, te kijken in hoeverre ze deze ervaren in de context van de prostitutie.

Er kan ook worden gekeken naar het soort contact dat de prostituanten zoeken. Eén dimensie van intimiteit wordt specifiek het meest bij transseksuele prostituees ervaren: het zich openstellen naar de ander. Dit roept vragen op: waarom ervaren prostituanten dit wel bij transseksuelen en niet bij andere prostituees? Daarnaast tonen transseksuele prostituees op een duidelijke manier affectie; namelijk door het krijgen van een erectie. Hierbij gaat het niet over de vraag of de aantrekkingskracht wel of niet gemeend is. Transseksuelen zijn hierdoor kwetsbaarder; het is aan de buitenkant zichtbaar of ze wel of niet klaarkomen. Hiermee geven ze zich meer bloot dan vrouwelijke prostituees waarbij het niet duidelijk zichtbaar is of hun

orgasme oprecht is. Door onderzoek te doen naar transseksuele prostituees kan er meer duidelijkheid komen in hoe het tonen affectie een rol speelt bij de ervaring van intimiteit.

Tenslotte kunnen de verschillende branches van de prostitutie invloed hebben op de beleving van prostituanten, met name door de verschillen in tijdsduur. Intimiteit heeft tijd nodig (zie paragraaf 2.1.2). Een mogelijkheid is om naar één branche van de prostitutie te kijken, hoe daar intimiteit vorm krijgt. Er zijn verschillen in tijd en type prostituee per branche, leggen respondenten uit. Er zijn dus meerdere manieren mogelijk om het onderzoek af te bakenen en daardoor tot specifiekere informatie te komen over wanneer intimiteit wel en niet speelt.

5.4.3 Het wederzijdse contact onderzoeken

In de conclusie van het onderzoek gaat het steeds over het gedrag van de prostituant en hoe deze invloed heeft op het gedrag van de prostituee en andersom. Op welke manier deze beïnvloeding vorm krijgt, kan worden uitgediept in vervolgonderzoek. Ook de vergelijking met het gedrag buiten de prostitutie, zoals de omgang met een geliefde, kan onderzocht en vergeleken worden. Typerend voor het onderzoek is dat het steeds de prostituant is die zijn ervaringen vertelt. Een onderzoek met een groter tijdsbestek zou ook naar de intimiteitsbeleving van de prostituee kunnen vragen. Dit is belangrijk, zeker omdat intimiteit plaatsvindt tussen mensen en wederzijdse gevoelens de intimiteitsbeleving versterken.

NAWOORD

Een scriptie schrijven is een niet te onderschatten taak, heb ik geleerd. Net voordat ik mijn scriptie ging schrijven vertelde ik in een gezelschap; ‘*even twee maanden keihard werken, en dan zal het hopelijk wel af zijn*’. Zo werkt het dus niet. Een scriptie schrijven is een proces waarbij je steeds uitgedaagd wordt om je duidelijker en wetenschappelijker te verwoorden. De focus op het wetenschappelijke ontbrak bij mij in de beginfase van het onderzoek nog wel eens, ik zat dan vol met creatieve ideeën over vormgeving en schreef *catchy* stukjes tekst.

Uiteindelijk heb ik geleerd om een wetenschappelijk onderzoek te schrijven. Hierbij heb ik hulp gehad van verschillende mensen die ik graag wil bedanken: Joanna Wojtkowiak, Martien Schreurs, Jorri Roosen, Bert Simons, Nigel van der Kaa, Ton Appel, Daphne van den Hooven, Hanneke Godfroy, Florentine Wellen, Thea Ruigrok, Joris Peeters, Sharmeen Boedhoe, Niels Boers en Soesja Hoeben. Ik wil ook alle respondenten bedanken voor het delen van hun verhalen; het was mooi en zinvol hoe open jullie je ervaringen aan mij hebben verteld.

Grietje Smit, 1 juli 2015

BRONNENLIJST

- Anoniem. (2015). Gesprekken met medewerker privéhuus Stout op 11 maart 2015. Website <http://www.stoutprivehuis.nl/>.
- Aronson, E., Wilson, T & Akert, R. (2007). *Sociale psychologie*. New Jersey: Pearson Education.
- Asante, A. & Schaapman, K. (2005). *Het onzichtbare zichtbaar gemaakt*. Prostitutie in Amsterdam anno 2005. Amsterdam: PvdA-Fractie.
- Auteur onbekend. (2015). Twee illegale bordelen opgerold in Tilburg. *Brabants Dagblad*. Gevonden op 11 maart 2015 op <http://www.bd.nl/regio/tilburg-en-omgeving/tilburg/twee-illegale-bordelen-opgerold-in-tilburg-1.4803245>.
- Auteur onbekend. (upload 2014). *Het hoerige is de rode draad in mijn leven*. Hoofdstuk 3, p. 45-62. Gevonden op 13 december 2014 op <http://sekswerkerfgoed.nl/wp-content/uploads/2014/01/pub-hih-3-emancipatie.pdf>.
- Baar, D. de, Verberkt, H., Doorn, S. van & Sandfort, T. (1996). Seksbeleving van prostituees: een verkennend onderzoek. In: *Tijdschrift voor seksuologie* (1996). 20:349-354.
- Baarda, B., Bakker, E., Julsing, M., Fischer, T., Peters, V. & Velden, T. van der. (2005). *Basisboek Kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff uitgevers B.V.
- Baumeister, R. (1991). *Meanings of life*. New York: The Guilford Press.
- Baumeister, R. & Leary, M. (1995). The Need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. In: *Psychological Bulletin*, Vol 117 (3). 497-529.
- Baumeister, R. & Bratslavsky, E. (1999). Passion, intimacy, and time: passionate love as a function of change in intimacy. In: *Personality and social psychology Review*, Vol 3 (1). 49-67.

- Baumeister, R. (2001). *Social psychology and human sexuality*. Essential readings. Philadelphia: Psychology Press.
- Baumeister, R. & Vohs, K. (2004). Sexual economics: sex as female resource for social exchange in heterosexual interactions. In: *Personality and Social Psychology Review*, vol. 8 (4). 339-363. Sage Publications. Gevonden op 4 juli 2014 op <http://psr.sagepub.com/content/8/4/339>.
- Birnie-porter, C. & Lydon, J. (2012). A prototype approach to understanding sexual intimacy through its relationship to intimacy. In: *personal relationships*, 20 (2013). p. 236-258.
- Blokland, A. & Van Wijk, A. (2002). Rondje Keileweg. Een observationele studie naar bezoekers van een tippelzone. In: *Mens & Maatschappij*, Jaargang 77(1). Gevonden op 19 januari 2015, op http://nl.aup.nl/wosmedia/583/vol_77_no_1_-_rondje_keileweg.pdf.
- Boeije, H. & t' Hart, H. (2009). *Onderzoeksmethoden*. Den Haag: Lemma Boom Uitgevers.
- Boere, R. (2015). Kritiek op justitie na zelfmoord van hoerenloper. *Algemeen dagblad*. Gevonden op 6 februari 2015 op <http://www.ad.nl/ad/nl/1012/Nederland/article/detail/3845866/2015/02/06/Kritiek-op-justitie-na-zelfmoord-van-hoerenloper.dhtml>.
- Brouwer, I. (2008). Vertrouwen. Tussen wantrouwen en naïviteit in kwalitatief onderzoek. In: Duyndam, J, Alma, H. & Maso, I. (2008). *Deugen van de humanistiek*, p. 77-90. Amsterdam: uitgeverij SWP.
- Bru, D. (2008). *Horen, verstaan en uitwisselen*. In professionele gespreksvoering. Amsterdam: SWP.
- Buuren, H. van, Hummel, H., Berkhout, J. & Slootmaker, A. (2003). *Onderzoek*. De basis. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Cense, M. & Dijk, L. van. (2010). *Niet zomaar seks*. Jongeren over seks en grenzen.

Onderdeel van de campagne Seksuele gezondheid. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.

Dohmen, J. (2008). *Het leven als kunstwerk*. Essay Maand van de Filosofie 2008. Rotterdam: Lemniscaat.

Evangelische Omroep (2015). *Jojanneke in de prostitutie*. Docu-reality serie uitgezonden op 6, 13, 20, 17 januari op NPO 3. Terug te kijken op <http://www.npo.nl/artikelen/jojanneke-in-de-prostitutie-op-npo-3>.

Fischer, T. & Julsing, M. (2008). *Onderzoek doen!* Groningen/Houten: Noordhoff uitgevers.

Flight, S., Hulshof, P., Soomeren, P. van, Soorsma, P. (2006). *Evaluatie Opheffing bordeelverbod*. Gemeentelijk beleid. Amsterdam: DSP-Groep. In opdracht van WODC.

Flight, S. & Hulshof, P. (2009). *Klanten van raamprostitutie*. De vraag naar raamprostitutie in Amsterdam onderzocht. Amsterdam: DSP-groep.

Fontejn, W. (2000). Seksuele intimiteit. In: *Tijdschrift voor Seksuologie* (2000). Editie 24, p. 3-9.

Fredriksen, S. & Huizinga, L. (2011). *Socrates- Durf te denken*. Omroep Human. Video uitgezonden vanaf 10 september 2011. Gevonden op 3 juni 2015 op http://www.human.nl/speel.POW_00399911.html.

Gemeente Amsterdam. (2010). *Oud beroep, nieuw beleid*. Nota prostitutie 2007-2010. Directie Openbare Orde en Veiligheid. Operationeel team.

Geuens, S., Claes, T. & Enzlin, P. (2011). Het concept van intimiteit in de context van partnerrelaties. Een kwalitatief onderzoek bij jongvolwassenen. In: *Tijdschrift voor seksuologie* (2011), nr.35, p. 81-88.

Giddens, A. (1992). *The transformation of intimacy*. Oxford: Polity Press in association with Blackwell Publishers Ltd.

- Gils, W., van. (1993). Baudrillard over de schijn van de werkelijkheid. In: De Boer, T. (red). (2008). *Moderne Franse filosofen*. Kampen: Kok Agora.
- Graaf, H. de, Kruijer, H., Acker, J. van, Meijer, S. (2012). *Seks onder je 25^e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2012*. Delft: Eburon.
- Groenland, E. (2001). *Online kwalitatief marktonderzoek*. Een deerne van vele zinnen. Oratie. Breukelen: Universiteit Nyenrode.
- Guest, G., Bunce, A. & Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with date saturation and variability. In: *Field Methods*, Vol. 18 (1). 59-82. Sage Publications.
- Heemelaar, M. (2013). *Seksualiteit, intimiteit en hulpverlening*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Heidegger, M. (1998). 'Het in-de-wereld-zijn' en 'De werkelijkheid van de wereld'. In: *Zijn en tijd*, p. 80-103. Nijmegen: Uitgeverij Sun.
- Hendrick, C. & Hendrick, S. (1983). *Linking, Living and relating*. Monterey: C.A. Brooks/Cole.
- Houten, D., van. (2008). Betrokkenheid. Tussen eigenwijsheid en boekenwijsheid. In: Duyndam, J, Alma, H. & Maso, I. (2008). *Deugen van de humanistiek*, p. 103-112. Amsterdam: uitgeverij SWP.
- Jorna, T. (2008). *Echte woorden*. Authenticiteit in de geestelijke begeleiding. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Keinemans, S., de Jonge, E. & Kloppenburg, R. (2014). *Ethisch Acterschap*. Delft: Academische Uitgeverij Eburon.
- Kinnell, H. (2006). Clients of female sex workers: men or monsters? In: Campbell, R. &

- O'Neill, M. (2013) *Sexwork now*. Portland: Willan Publishing.
- Kunneman, H. (2008). Solidariteit. De spanning tussen rationaliteit en moraliteit. In: Duyndam, J, Alma, H. & Maso, I. (2008). *Deugen van de humanistiek*, p. 49-76. Amsterdam: uitgeverij SWP.
- Majoor, M. (2001). *Als sex werken wordt*. Amsterdam: Stichting Prostitutie Informatie Centrum.
- Maso, I. & Andriga, G. & Heusèrr, S. (2004). *De rijkdom van ervaringen*. Theorie en praktijk van empirisch fenomenologisch onderzoek. Utrecht: Lemma.
- Maso, I. & Smaling, A. (2004). *Kwalitatief onderzoek*. Praktijk en theorie. Den Haag: Boom Lemma.
- McAdams, D. (1993). *The stories we live by*. Personal myths and the making of the self. New York: Guilford publications.
- Migchelbrink, F. (2009). *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*. Amsterdam: SWP.
- Palmer, C. (1988). Twelve reasons why rape is not sexually motivated: a skeptical examination. In: *The journal of sex research*, vol 25 (4), p 512-530.
- PIC: Prostitutie Informatie Centrum. (2014). Gesprek met Mariska Majoor op 12 mei 2014. Website [www. pic-amsterdam.com](http://www.pic-amsterdam.com).
- Prager, K. (1995) *The psychology of Intimacy*. New York: The Guilford Press.
- Reijen, M., van. (1995). *Filosoferen over emoties*. Baarn: Uitgeverij H. Nelissen.
- Rijksoverheid. (2005). *Werken in de prostitutie in Nederland - wie mag wat wanneer?* Gevonden op 2 januari 2015 op <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brochures/2015/03/20/werken-in-de-prostitutie-in-nederland.html>.

- Rutgers. (2014). SIRE-campagne 'Praat met je kind over seks voordat internet het doet'.
Gevonden op 25 juni 2014 op <http://www.rutgerswpf.nl/sire>.
- Schaapman, K. (2007). *Hoerenlopen is niet normaal*. Twijfels bij een liberaal
prostitutiebeleid. Amsterdam: Balans.
- Smeets, M., Lier, L. van, Römken, R., Egelkamp, M. & Ditzhuijzen, J. van. (2007). *Escort
in Amsterdam Revisited*. Een beeld van de Amsterdamse escortbranche anno 2007.
Verslag van een onderzoek uitgevoerd voor gemeente Amsterdam (Directie Openbare
Orde en Veiligheid).
- Sools, A. (2008). Flexibiliteit. Een methodologische evaluatie van de dialogische relatie in
empirisch kwalitatief onderzoek. In: Duyndam, J, Alma, H. & Maso, I. (2008).
Deugen van de humanistiek, p. 127-140. Amsterdam: uitgeverij SWP.
- Sools, A. (2008). Methoden van Kwalitatief Onderzoek. MKO. Werkboek/reader. Utrecht:
Universiteit voor Humanistiek.
- Spitzeck, H, Prison, M., Amann, W., Khan, S. & Kimakowitz, E., von. (2009). *Humanism in
Business*. New York: Cambridge University Press.
- Taylor, C. (1994). *De malaise van de moderniteit*. Kampen: Uitgeefmaatschappij Kok ten
Have.
- 'Universiteit voor Humanistiek' (2015). *Humanisme en Humanistiek*. Gevonden op 14 juni
2015 op [http://www.uvh.nl/over-de-uvh/over-onze-universiteit/humanisme-en-
humanistiek](http://www.uvh.nl/over-de-uvh/over-onze-universiteit/humanisme-en-humanistiek).
- Vanblaere, A. (2008). *Prostitutie en de markt*. Over de prostituant als klant. Master
moraalwetenschappen op de Universiteit van Gent. Gevonden op 10 januari 2015 op
[http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/414/864/RUG01-
001414864_2010_0001_AC.pdf](http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/414/864/RUG01-001414864_2010_0001_AC.pdf).
- 'Van Dale' (2014). Online Dikke Van Dale. Utrecht: Van Dale uitgevers 2014. Gevonden op

11 juni 2015 op www.vandale.nl.

Vanheste, J. (2007). *Humanisme en het avondland*. De Europese Humanistische traditie.

Budel: Uitgeverij Damon.

Verhoeven, N. (2010). *Onderzoeken doe je zo!* Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Wagenaar, H & Altink, S. (2009). *Valkuilen voor onderzoek naar prostitutie*. Gevonden op 4 januari op <http://sekswerkerfgoed.nl/valkuilen-voor-onderzoek-naar-prostitutie/>.

Warr, D. & Pyett, P. (1999). Difficult relations: sex work, love and intimacy. Australian Research Centre. In: *Sex Sociology of Health & Illness*, vol. 21 (3). 290-309. La Trobe University. Oxford: Blackwell Publishers.

Westerik, J.(2009). *Dit is het leven*. Een studie naar ex-prostituees. Proefschrift master Humanistiek op de Universiteit voor Humanistiek.

Zimbardo, P., Johnson, R. & McCann, V. (2009). *Psychologie een inleiding*. Amsterdam: Education Benelux bv.